

JÄRJESTÖSEKTORIN TYÖNTEKIJÄT NÄKÖALAPIKALLA

Kolmannen sektorin vanhuspalveluiden työntekijöiden käsityksiä
hyvinvointiyhteiskunnasta ja vapaaehtoistyöstä

LIISA RAJAMÄKI
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2016

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

LIISA RAJAMÄKI: Järjestösektorin työntekijät näköalapaikalla. Kolmannen sektorin vanhuspalveluiden työntekijöiden käsityksiä hyvinvointiyhteiskunnasta ja vapaaehtoistyöstä.

Pro gradu -tutkielma, 68.s, 1 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Riitta Laakso & Satu Ranta-Tyrkkö

Marraskuu 2016

Tutkimukseni tarkastelee kolmannen sektorin vanhuspalvelujen työntekijöiden käsityksiä hyvinvointiyhteiskunnasta, siinä tapahtuneista muutoksista sekä vapaaehtoistyöstä ja sen muutoksista. Olen toteuttanut tutkimukseni haastattelemalla seitsemää työntekijää kuudesta kolmannen sektorin organisaatiosta. Tutkimuskysymykseni ovat: Millaisia käsityksiä kolmannen sektorin työntekijöillä on muuttuneesta hyvinvointivalttiosta ja vapaaehtoistyöstä.

Tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt fenomenografista tutkimusotetta, jonka avulla on mahdollista saada selville ihmisten käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä. Tavoitteena on ymmärtää tiettyä ilmiötä, joka tässä tapauksessa tapahtuu työntekijöiden käsitysten kautta.

Tutkimukseni tuloksina löysin neljä käsittekatgoriaa liittyen hyvinvointiyhteiskuntaan ja sen muutokseen. Kategoriat ovat: yhteiskunnan ja kunnan linjaukset, kilpailutus, asiakaskunnan muutos ja asiakkaan vapaus valita. Vapaaehtoistyöhön liittyen aineistostani löytyi kolme käsittekatgoriaa: vapaaehtoiset voimavarana, vapaaehtoisten pisyvyys ja vaihtuvuus sekä arvomaailma.

Tutkimukseni tulokset, käsittekatgoriat, kertovat kuinka työntekijät käsittävät hyvinvointivaltioon liittyvät asiat lähtökohtaisesti taloudellisiin asioihin liittyvinä ja negatiivisina. Työntekijöiden mielestä yhteiskunta ja kunnat supistavat omia palveluitaan ja kilpailuttavat ostamiaan palveluita. Molemmat ilmiöt vaikuttavat kolmanteen sektoriin. Kuntien omien palveluiden supistuessa joutuvat kuntalaiset etsimään palveluja muualta eli kolmannelta ja yksityiseltä sektorilta. Kilpailutusten myötä kolmannen sektorin toimijat joutuvat muokkaamaan omaa toimintaansa sellaiseksi, että kilpailutuksiin on mahdollista osallistua ja että niissä pärjää. Muutokset palvelujärjestelmässä ovat muuttaneet työntekijöiden mielestä vanhuspalveluiden asiakaskuntaa. Kotona asuu entistä huonokuntoisempia vanhuksia ja tehostettuun palveluasumiseen siirtyy vanhuksia lähes saattohoitovaiheessa. Positiivisena asiana näyttäytyi käsittekatgoria asiakkaan vapaus valita.

Vapaaehtoiset näyttäytyvät kolmannen sektorin työssä voimavarana ja työn rikastuttajana. Vapaaehtoistyö tuo toimintaan inhimillistä lisää. Työntekijät kuitenkin kokivat, että vapaaehtoistyöltä odotetaan joskus aivan liikaa. Liikaa siinä mielessä, että vapaaehtoisia ei voida velvoittaa tekemäänsä työhön eikä näin ollen vapaaehtoistyöhön saisi liiaksi turvata. Työntekijöillä on käsitys siitä, että tulevaisuudessa vapaaehtoistyö tulee olemaan entistä pätkittäisempää ja kausiluontoisempaa. Kolmannen sektorin työntekijät tekivät selvän eron oman ja julkisen sektorin hoivatyön välille. Kolmannen sektorin työntekijät käsittivät, että heidän toimintansa on julkiseen verrattuna ihmisläheisempää.

Teoriaosuudessa käsittelemme hyvinvointivaltion syntyä sekä sen muutosta hyvinvointiyhteiskunnaksi sekä hoivavastuun jakautumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Käsittelemme toisessa luvussa kansalaisyhteiskuntaa, kolmatta sektoria sekä vapaaehtoistyötä. Kolmannessa luvussa käsittelemme vanhusten hoivaa. Teoriaosuudessa pyrin selvittämään, kuinka suomalainen yhteiskunta on rakentunut ja muuttunut vanhushoivan näkökulmasta ja kuinka vastuu vanhusten hoivasta yhteiskunnassa jakaantuu. Olen pyrkinyt tuomaan esiin jännitteen julkisesti tuotetun ja informaalin hoivan välillä sekä julkisen sektorin ja kolmannen sektorin luonteet.

Avainsanat: hyvinvointivaltio, hyvinvointiyhteiskunta, kolmas sektori, vanhuspalvelut, hoiva, fenomenografia, vapaaehtoistyö

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

LIISA RAJAMÄKI: Third Sectors Employees insight and conceptions on welfare state and volunteer work concerning services with elderly people.

Master's Thesis 68 pages, 1 appendix page

Social Work

Supervisor: Riitta Laakso & Satu Ranta-Tyrkkö

November 2016

My thesis takes a look on what types of conceptions third sector employees have on welfare state and its changes and also what types of conceptions they have concerning voluntary work and changes in it. I have concentrated on services that are provided for the elderly.

I have implemented my thesis by interweaving seven employees from six different third sector organisations and I have tried to find out what kinds of conceptions they have on welfare state and its change and on voluntary work and its change concerning elderly care. The questions I am trying to answer are: what kinds of conceptions third sector employees have on welfare state and the changes in it and what kinds of conceptions they have on voluntary work and on changes in it. I had seven interviews as my study material.

I have used fenomenografya as a study method, that is a research method that enables to find out peoples' conceptions on the subject being researched. The goal is to find out different conceptions on a certain phenomenon in this case it means finding out employees' conceptions.

As my results I found four conception categories dealing with welfare state and its change. Those categories are: the policies made by state and municipalities, competitive tendering, the change in customer base and customers choice. I found three conception categories dealing with volunteer work. Those categories are: volunteers as an asset, the constancy of volunteers and value system.

The result of my study are the conception categories. They tell how the employees think that things connected to the welfare state are mainly to do with finance in a negative way. Employees see that the state and municipalities are reducing their own services and that they are buying the cheapest alternative. Both things are influencing the third sector organizations. As municipalities are reducing their own services people have to look for services somewhere else. And because municipalities are trying to buy services as cheap as possible that means that third sector organizations have to try to produce services as cheap as possible. The employees think that the changes made in the service system has changed the clientele. The elderly living at home are more and more unfit and those elderly people that are moving to an institution are almost in the state that they need hospice care. As a positive thing there was a conception category: clients' freedom to choose.

The employees think that the volunteer workers are an asset in the third sector work. Volunteer work brings something extra. The employees still think that sometimes the expectations towards volunteers or volunteer work are too high. This in the sense that volunteers cannot be forced or cannot be obligated to do the work they are doing. Nobody should be dependent on the work that volunteers do. The employees have a conception that in the future volunteer work will be even more short term and that volunteers cannot commit for a long periods of time. Third sector employees made a clear division between the care they provide and the care that the public sector organizations provides. Third sector employees thought that the work they do is more humane.

On my theory segment I observe how the welfare state became a welfare state and how it has changed. I also take a look on how the responsibility on taking care of elderly people is divided in our society. After this I explore the phenomenon of civil society, third sector and volunteer work. I also take a look on elderly care in Finnish society. On my theory segment I have tried to explain how the Finnish society is build and how it has changed on the perspective of the care given to elderly people and how the responsibility of elderly care is divided.

Keywords: welfare state, third sector, elderly care, fenomenografi, volunteer work

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskuntaan	4
2.1 Suomalaisen hyvinvointivaltion muutos.....	4
2.2 Vetäytyvä valtio ja kansalaisten vastuullistaminen	8
3 Kansalaisyhteiskunta.....	13
3.1 Kolmas sektori	14
3.2 Vapaaehtoistyö.....	16
4 Vanhusten hoiva.....	20
5 Tutkimuksen toteuttaminen	26
5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	26
5.2 Fenomenografia tutkimuksen metodologisena valintana.....	26
5.3 Aineiston hankinta	29
5.4 Aineiston analysointi	31
5.5 Luotettavuuden tarkastelua	32
5.6 Tutkimuseettistä tarkastelua.....	34
6 Käsitteet hyvinvointiyhteiskunnasta ja sen muutoksesta	36
6.1 Yhteiskunnan ja kunnan linjaukset	36
6.2 Kilpailutus.....	41
6.3 Asiakaskunnan muutos	42
6.4 Asiakkaan vapaus valita.....	45
7 Käsitteet vapaaehtoistyöstä ja sen muutoksesta	47
7.1 Vapaaehtoiset voimavarana	48
7.2 Vapaaehtoisten pysyvyys ja vaihtuvuus	52
7.3 Arvomaailma.....	55
8 Johtopäätökset ja pohdinta.....	58
Lähteet.....	63

1 Johdanto

Tutkimuksessani tarkastelen Suomalaista hyvinvointivaltiota, sen muuttunutta luonnetta sekä vapaaehtoistyötä kolmannen sektorin järjestöjen palkattujen työntekijöiden näkökulmasta. Aineistoni koostuu seitsemästä kolmannen sektorin työntekijän haastattelusta. Haastattelemanani henkilöt organisoivat vapaaehtoistyötä organisaatioissaan, joten heillä on näkemystä sekä yhteiskunnallisesta tilanteesta, joka vaikuttaa kolmanteen sektoriin sekä vapaaehtoistyöstä ja sen muutoksista ja kehityssuunnista. Tutkimuksessani keskityn järjestöihin, jotka tuottavat vanhuspalveluita. Tutkimuksessani selvitän järjestöjen työntekijöiden käsityksiä Suomalaisesta hyvinvointiyhteiskunnasta ja vapaaehtoistyöstä. Tarkoitukseni on selvittää, miten kolmannen sektorin järjestöjen työntekijät ovat kokeneet muuttuneen yhteiskunnallisen tilanteen sekä vapaaehtoistyössä tapahtuneet muutokset ja niiden vaikutukset työssään. Kokevatko työntekijät, että vapaaehtoistyön keinoin voidaan paikata hyvinvointivaltion puutteita? Näköalapaikalla toimivat järjestöjen palkatut työntekijät. Pysin pohdinta-osiossa peilaamaan käsityksiä yhteiskunnasta ja vapaaehtoistyöstä keskenään ja pohdin miltä nämä käsitykset keskenään näyttävät.

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys rakentuu pitkälti sosiaalipoliittisesti. Tarkastelen hyvinvointivaltiota ja siinä tapahtuneita muutoksia. Hyvinvointivaltion tematiikkaan liittyen julkisen ja yksityisen vastuun rajapinta on oleellinen tutkimukseni kannalta ja vastuun jakautuminen julkisen ja yksityisen välillä. Sosiaalipoliittikan lisäksi tärkeä osa tutkimukseni teoreettista viitekehystä ovat vanhuksiin liittyvä hoiva ja kysymys hoivavastuusta. Teoriaosuudessa valtion ja julkisen sektorin vastinparina käsittelem kansalaisyhteiskuntaa, kolmatta sektoria ja vapaaehtoistyötä. Näen kolmannen sektorin ja vapaaehtoistyön hoivavastuun suhteen sekä täydentävänä sekä korvaavana voimana julkiselle hoivavastuulle. Teoriani tarkastelee Suomalaista yhteiskunnallista jatkuvassa liikkeessä olevaa julkisen ja yksityisen hoivavastuun kenttää. Lopulta kyse on siitä, että kenelle vastuu vanhusten hoivasta kuuluu ja kuka tuon hoivavastuun lopulta käytännössä hoitaa.

Metodologinen lähestymistapani aineistoon on fenomenografinen. Fenomenografisessa tutkimuksessa tarkoituksena on selvittää erilaisia käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä.

Tavoitteena ei ole selvittää, kuinka asiat todellisuudessa ovat, vaan kuinka haastateltavat ovat asiat käsittäneet. Pyrkimyksenä on saada selville subjektiivisia käsityksiä eli yksilöiden omia näkemyksiä. Tutkimukseni tuloksia ovat yhteiskunnasta sekä vapaaehtoistyöstä syntyneet käsittekattegoriat sekä näistä muodostetut käsittekartat. Lopuksi pohdin löytämiäni käsittekattegorioita ja pyrin peilaamaan niitä teoriaan.

Suomi on mielletty hyvinvointivaltioksi, jonka rakentaminen alkoi 1940-luvulla ja joka saavutti huippunsa 1960- ja 1970-luvuilla, mutta kohtasi vaikeuksia 1990-luvun laman vaikutuksesta. Hyvinvointivaltio-puhetta on korvattu termeillä hyvinvointiyhteiskunta ja kansalaisyhteiskunta. Termien käytöllä on pyritty siirtämään hyvinvoinnin tuottamisen vastuuta julkiselta yksityiselle. Suurin vaikutin vastuun siirtämisessä julkiselta yksityiselle sektorille on luonnollisesti valtion kiristynyt taloudellinen tilanne, joka on seurausta neoliberaalin ajattelun vahvistumisesta. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion ajatus universalismista ei enää toteudu Suomalaisessa yhteiskunnassa, kun hyvinvointivaltion rakennusaikana tätä ideaalia tavoiteltiin. Kolmannen sektorin ja julkisen sektorin suurin eroavaisuus löytyy työvoimasta. Kolmannen sektorin työvoimaa ovat ammattilaisten lisäksi vapaaehtoistyötä tekevät. Sosiaalityön kannalta aihe on oleellinen, sillä sosiaalityötä tehdään tässä alati muuttuvassa kentässä yhteistyössä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Olen itse tuntenut vetoa vapaaehtoistyöhön ja olenkin toiminut vapaaehtoisena ystävänä vanhukselle, sekä toiminut hetken aikaa tukihenkilönä kriisikeskuksessa. Molemmat ajanjaksot, jolloin tein vapaaehtoistyötä ovat olleet varsin lyhyitä, johtuen silloin muuttuneesta elämäntilanteestani. Kyseinen asia lienee yksi kolmannen sektorin haasteista. Miten ihmiset sitoutuvat vapaaehtoistyön tekemiseen? Sosiaalityön opiskelijana olen luonnollisesti myös kiinnostunut siitä poliittisesta ilmapiiristä, joka muokkaa sosiaalityön toimintakenttää.

Julkisen sektorin muuttuva rooli hyvinvoinnin tuottamisessa luo paineita muita hyvinvoinnin tuottajia kohtaan, sillä palveluiden tarve ei ole vähentynyt. Palveluita tarvitaan edelleen. Mitä ovat sitten nämä tahot, joihin julkinen valta on nojaamassa palvelujen tuottamisen osalta? Kolmannen sektorin organisaatioilla tarkoitetaan julkisen ja yksityisen sektorin väliin jääviä sosiaali- ja terveysalan yhdistyksiä ja säätiöitä, joiden toiminta perustuu yhdistymisvapauteen ja vapaaehtoisuuteen (Uski,

Jussila & Kotonen 2007, 138). Tutkimukseni keskittyy kolmanteen sektoriin ja juuri sosiaali- ja terveysalan organisaatioihin, jotka tuottavat vanhuspalveluita. Kolmatta sektoria laajemmin vapaaehtoistyön kenttää voi tarkastella kansalaisyhteiskunta-termin kautta. Kansalaisyhteiskunnalla tarkoitetaan sitä toimintaa, joka on valtiosta vapaata, jota ohjaavat siihen vapaaehtoisesti osallistuvat ihmiset ja joka ei pyri tuottamaan voittoa (Möttönen & Niemelä 2008, 217). Kansalaisyhteiskunta käsittää vapaaehtoistyön kentän kolmatta sektoria laajemmin. Näihin käsitteisiin palaan myöhemmin tarkemmin.

Tutkimukseni teoriaosuus alkaa tarkastelemalla hyvinvointivaltiota ja hyvinvointiyhteiskuntaa ja näiden termien merkitystä. Siirtymä hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskuntaan johtaa tarkastelemaan valtion vetäytyvää roolia ja yksilön ja kansalaisyhteiskunnan vastuuttamista. Kappale kansalaisyhteiskunta pitää sisällään kolmannen sektorin ja yhteiskunnan muiden sektoreiden tarkastelua sekä vapaaehtoistyön määrittelyä. Tämän jälkeen keskityn kysymykseen vanhusten hoivasta. Teoriaosuudella pyrin selvittämään, mihin suuntaan hyvinvointivaltio on menossa, miten vanhusten hoiva ymmärretään ja millainen toimija kolmas sektori on ja vapaaehtoistyö sen pääomana. Teoriaosuuden jälkeen siirryn tarkastelemaan tutkimukseni toteuttamista. Kerron keräämästäni aineistosta ja siitä, kuinka olen aineistoa käsitellyt. Kerron fenomenografiasta, jota olen käyttänyt tutkimusmenetelmänä tutkimuksessani. Tämän jälkeen esittelen tutkimuksen tulokset ja aivan lopuksi on pohdintaa.

2 Hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskuntaan

Tässä luvussa käsittelen suomalaisen hyvinvointivaltion muutosta sekä niitä olosuhteita, jotka ovat myötävaikuttaneet näihin muutoksiin. Pysin kuvaamaan hyvinvointivaltion ja sen palvelujärjestelmän syntyä sekä syitä, miksi palvelujärjestelmää alettiin 1990-luvulta lähtien supistamaan. Tarkastelen ilmiöihin liittyviä aatemaailmoja: universalismia ja neoliberalismia. Tekstissä käytän termejä neoliberalismi ja uusliberalismi toistensa synonyymeinä. Hyvinvointivaltion jälkeen käsittelen seuraavassa kappaleessa vastuun jakautumista Suomalaisessa yhteiskunnassa hyvinvoinnin osalta. Pysin esittämään, että valtio on supistanut omaa rooliaan vastuunkantajana kansalaisten hyvinvoinnista ja yksilön vastuuta omasta sekä läheistensä hyvinvoinnista on pyritty lisäämään.

2.1 Suomalaisen hyvinvointivaltion muutos

Hyvinvointivaltiota voidaan pitää 1900-luvun yhtenä tärkeimmistä ja kunnianhimoisimmista yhteiskunnallisista projekteista. Valtion roolia hyvinvoinnin tärkeimpänä tuottajana on korostettu hyvinvointivaltion rakentamisessa. (Anttonen & Sipilä 2011, 54.) 1960-luvulla hyvinvointivaltioprojekti saavutti sille ominaista pohjoismaista mallia, universaalisuutta. Toimeentuloturva muuttui kattavaksi ja hyvinvointipalvelut laajenivat. (Em., 57.) Suomessa säädettiin toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä lait lapsilisistä, työeläkkeistä ja sairausvakuutuksesta ja kansaneläke- ja työttömyysturvajärjestelmät uudistettiin. Nykyään itsestäänselvyyksinä pidettävät etuuden, lapsen hoitotuki ja opintotuki, säädettiin lailla. Näiden lisäksi hyvinvointivaltion rakentamisen myötä julkinen terveydenhuolto laajeni ja ilmainen peruskoulu kattoi koko maan vuoteen 1977 mennessä. (Sipola 2015, 14.) Sosiaalipolitiikka nähtiin keinona saavuttaa poliittinen vakaus ja saada talous kasvuun.

Suomalaista yhteiskuntapoliittista järjestelmää ja sen taustalla olevaa aatemaailmaa on voitu kuvata pohjoismaisena hyvinvointivaltiona. Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa päävastuu yhteiskuntapoliittisesta suunnittelusta ja toteutuksesta on julkisella sektorilla. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion tavoitteena on taata kaikille yhtäläiset mahdollisuudet koulutukseen ja terveydenhoitoon. Toiminta perustuu verotukseen, joilla katetaan julkisten palvelujen tuottaminen ja tulonsiirrot. Valtio pyrkii

ohjaillemaan talouselämää yhteiskunnan kokonaissuunnittelun nimissä. (Toikko 2012, 17–18.) Hyvinvointivaltiolla tarkoitetaan yhtä yhteiskuntapoliittista tyyppiä ja sen taustalla vaikuttavaa aatemaailmaa. Universaali sosiaalipolitiikka toimii hyvinvointivaltion perustana. Universaalisuus tarkoittaa sosiaaliturvaa, joka kattaa kaikki kansalaiset tasavertaisesti. Universaalissa mallissa valtion ja kuntien vastuu on ensisijainen. Kansalaiset ovat vakuutettuja; eläkevakuutus, kansaneläkelaitos. Kansalaisille on tarjolla olosuhdekohtaisia avustuksia, kuten lapsilisä ja opintotuki ja kansalaisille pyritään tarjoamaan myös mahdollisimman hyviä palveluita. (Toikko 2012, 19–20.) Yhä edelleen Suomessa kansalaiset ovat vakuutettuja, kohdennettuja avustuksia on olemassa ja palvelujärjestelmä on kattava, vaikkakin sen taso ja laatu on heikentynyt.

Hyvinvointivaltion laajentuminen jatkui 1980-luvulle asti, jolloin hyvinvointivaltiota alettiin kritisoida ja arvostella. Suomi kohtasi talouskasvun hidastumista, joka kyseenalaisti hyvinvointivaltion rahoituksen. 1990-luvun lama, valtion budjetin alijäämäisyys ja valtion velkaantuminen aiheuttivat painetta julkisen talouden menojen karsimiseksi. Sosiaalimenot olivat suuri menokohde, joten menojen leikkaukset kohdistuivat julkisiin palveluihin ja tulonsiirtoihin. (Aaltio 2013, 29.) Hyvinvointivaltio ei ole kuitenkaan hävinnyt, vaan se on muuttanut muotoaan. Tähän on vaikuttanut hyvinvointivaltion institutionalisoituminen. Tiettyjä etuja saavuttaneet ryhmät eivät ole valmiita luopumaan niistä. (Em., 30.) Käytännössä jo rakennettua järjestelmää ei ole helppoa eikä yksinkertaista hävittää, vaan muutoksia tehdään palveluita ja tulonsiirtoja heikentämällä ja siirtämällä vastuuta taholta toiselle.

1990-luvun laman seurauksena suomalainen hyvinvointimalli joutui koetukselle. Lama aiheutti työttömyyttä ja julkisen sektorin säästötoimia. Tällaisen kehityksen seurauksena moni ihminen putosi yhteiskunnan suojaverkon läpi. Vuodesta 1994 alkoi laman jälkeinen voimakas talouskasvu, mutta se ei vaikuttanut säästötoimiin, jotka jatkuivat talouskasvusta huolimatta. (Murto 2003, 66.) 1990-luvun laman innoittamia hyvinvointivaltiojärjestelmän heikennyksiä ei ole korjattu siitä huolimatta, että Suomen talous kasvoi vuodesta 1994 lähtien. Vuosina 1995, 1997 ja 1998 talous kasvoi lähes yhdeksän prosenttia. Talouskasvun ylijäämärahat ohjattiin veronkevennyksiin ja velanmaksuihin, ei sosiaalisten tukien ja palveluiden parantamiseen. (Jutila 2011, 195.) 1990-luvun laman innoittama sosiaalipoliittinen suunta on perustavanlaatuisesti

ideologinen. Hyvinvointiyhteiskunnan kehittäminen, palvelujen parantaminen ja tulonsiirtojen kilpailukyky ei ole enää hyväksyttävä ideologia, vaan suuntana on selvästi neoliberaali yhteiskunta-ajattelu, jossa valtion rooli on entistä vähäisempi. Neoliberaalin ajattelun puolestapuhujat kannattavat julkisten palveluiden ja omistusten yksityistämistä, säätelyn purkamista ja verojen alentamista ja samalla vastustavat hyvinvointivaltion verovaroin ylläpidettyjä palveluja (Sipola 2015, 21). Briitta Koskiahon (2008) kirjoittaa, kuinka Suomessa 1990-luvulla alkoi siirtymä liiketaloudelliseen näkökantaan sosiaali- ja terveystalouden osalta. Koskiahon kirjoittaa, kuinka hän koki liiketaloudellisen näkökannan tuomisen sosiaalipolitiikkaan sopimattomaksi. Koskiahon mielestä liiketalouteen kuuluvat lyhyen aikavälin suunnitelmat, taloudellisen hyödyn tavoittelu ja tuottavuuden tavoittelu eivät sopineet silloiseen Suomalaiseen sosiaalipolitiikkaan. (Koskiahon 2008, 167.)

1980- ja 1990-lukujen vaihteessa Suomessa tehty politiikka tavoitteli sitä, että julkisen sektorin kasvun tulee loppua ja julkisen hallinnon on pienennettävä ja kilpailua ja yksityisen sektorin osuutta julkisten palveluiden tuotannossa on lisättävä. Uusliberaali ajattelu alkoi vaikuttaa Suomessa 1980-luvulla. Taloustieteilijät kuten Milton Friedman ja Robert Lucas pohjasivat teorioitaan oletukseen raha- ja talouspolitiikan rationaalisuudesta. Lama toimi oikeutuksena muuttaa hyvinvointivaltion rakenteita ja ohjata julkista hallintoa. Nähtiin, että julkinen sektori on syytä laman syntymiselle. Uutta ajattelua on kutsuttu nimellä uusi julkisjohtaminen eli New Public Management. Uusi julkisjohtaminen on ilmennyt kuntien toiminnassa tilaaja-tuottaja-mallissa, palvelusetelinä, hallinnon toimintojen ulkoistamisena ja ostojen ja palvelujen kilpailuttamisena. (Sipola 2015, 62 & 81.) Uusliberalismi on oppi, joka korostaa itseään sääteleviä kilpailullisia markkinoita. Yhteiskunnallisia ongelmia tarkastellaan uusliberalismissa markkina-ajattelun ja tähän liittyvien tehokkuus-, vapaus- ja oikeudenmukaisuusihanteiden kautta. Markkinat edellyttävät yksityisomistusta ja sitä, että hyödykkeistä käydään kauppaa. (Patomäki 2015, ii.)

Teoriasta tarkastellen neoliberaalin valtion tulisi suosia vahvoja yksilön yksityisomaisuuden oikeuksia, lakia sekä vapaasti toimivaa markkinataloutta. Tällaiset institutionaaliset järjestelyt ovat oleellisia, jotta yksilön vapaus voidaan taata. Yksilön vapaus, ja tässä tapauksessa juuri juridisen yksilön vapaus markkinoilla, on oleellista. Perustavanlaatuisena hyvänä nähdään yritysten ja korporaatioiden vapaus toimia

vapailla markkinoilla. Valtion tehtäväksi jää turvata tämä yksilöä koskeva vapaus hinnalla millä hyvällä. (Harvey 2005, 64.) Neoliberaali ideologia korostaa yksilön vapautta ja siinä samalla yksilön vastuuta. Vapaus ja vastuu kulkevat käsi kädessä. Neoliberaalista näkökulmasta katsottuna hyvinvointivaltio näyttäytyy holhoavana ja rajoittavana. Yksilön pitäisi itse saada päättää ja vastata asioistaan ja markkinatalouden voiman nähdään olevan ainoa ja oikea. Vapaa markkinatalous on neoliberalissa mielessä ainoa oikea tapa. Neoliberaali ideologia ei ota riittävästi huomioon yksilöitä, jotka eivät jostain syystä pysty päättämään tai toimivaan täysivaltaisesti markkinoilla.

Neoliberaalin politiikan tarkoituksena on julkisen sektorin pieneneminen, julkisen sektorin kulujen leikkaaminen, verojen leikkaaminen, julkisten yritysten yksityistäminen ja julkisten palveluiden ulkoistaminen. Neoliberaali politiikka on saanut jalansijaa jo muualla länsimaissa 1980-luvulla. Ideana on yksityisen sektorin kasvu julkisen sektorin kustannuksella. 1990-luvun laman jälkeen neoliberali ajattelu on toiminut poliittisena ohjenuorana. Suomessa nykykehitys on aiheuttanut sen, että tuloerot ovat kasvaneet. Tämä johtuu siitä, että sosiaaliset tulonsiirrot eivät ole kasvaneet linjassa palkkakehityksen kanssa ja siitä, että tuloperusteisia veroja on kevennetty. (Jutila 2011, 195–196.) Tämä on johtanut siihen, että jo ennestään huonosaisten tilanne on huonontunut taloudellisesti verrattuna työssä käyvään ja palkkatuloja saavaan kansanosaan. Neoliberaali politiikka on ajattelua, jonka avulla on siirrytty pois hyvinvointivaltioajattelusta kohti markkinatalouden dominanssin idealismia.

Hyvinvointivaltion kehitys tarkoitti aikaisemmin sitä, että sosiaalisia turvamekanismeja laajennettiin ja tihennettiin. Nykykehitys pohjaa vahvemmin ajatukseen, että myös muut tahot valtion ohella ovat osa hyvinvoinnin turvaamista eli käytännössä ensimmäinen, kolmas ja neljäs sektori. Kaikki kansalaiset eivät kuitenkaan pysty vastaamaan hoivavaateeseen, jolloin on vaarana, että ongelmat kasautuvat ja sosiaalinen turvattomuus kasvaa. (Toikko 2012, 180–181.) Pohjoismaisen hyvinvointivaltion näkökulmasta markkinat ja kansalaisyhteiskunta edustavat uudenlaista sosiaalipoliittista kehitystä, kun taas vahvaan valtioon perustuva järjestelmä edustaa mennyttä aikaa (Toikka 2012, 56). Olemme siirtyneet ideologisesti erilaiseen yhteiskuntamalliin. Hyvinvointivaltiota rakennettaessa pyrkimyksenä oli rakentaa yhteiskuntaa, jossa kaikille taataan samat mahdollisuudet ja pyrkimyksenä oli

kansakunnan hyvinvointi. 1990-luvun lama oli sysäys, jonka ansiosta hyvinvointivaltion rakenteita alettiin kyseenalaistaa ja hyvinvointivaltion kustannukset koettiin kestävämmiksi. 1990-luvulla julkinen sektori oli valtion virkamiesten näkökulmasta jäykkä, tehoton ja yhteiskunnan varoja tuhlaava ja tästä syystä julkisen sektorin kuluja haluttiin leikata (Sipola 2015, 76). Valtion rooli vastuullisena hyvinvoinnin tuottajana alkoi heikentyä. 1990-luvun lamaa seuranneesta talouskasvusta huolimatta hyvinvointivaltion rakenteiden purkaminen jatkui ja jatkuu edelleen. Ihmisten tilanteet eivät kuitenkaan ole muuttuneet; vanhukset, lapset, vammaiset ja haastavassa elämäntilanteessa olevat tarvitsevat edelleen hoivaa ja apua. Palvelujärjestelmän suppeudesta johtuen perheen, yksilön ja kansalaisyhteiskunnan on joissain tapauksissa välttämätöntä paikata hoivavajetta.

Julkisen sektorin tuottamien, rahoittamien ja ohjaamien palvelujen muutos on pitkän aikajänteen ja monen ulottuvuuden kattava ilmiö. Eri tieteenaloilla on tälle muutokselle erilaisia selityksiä, joita ovat esimerkiksi hyvinvointivaltion muutos, uusi julkisjohtaminen, julkisten menojen kasvun pysäyttäminen ja uuden innovatiivisen yritystoiminnan mahdollisuuksien vahvistaminen. (Lehto ym. 2012, 12.) Yhteiskunta on aina tietynlaisessa muutostilassa ja vastuukysymykset ovat eläneet ja elävät edelleen. Itse 90-luvun laman koululaisena muistan, kuinka koulukirjoja kierrätettiin ja itse sain omakohtaisesti kokea laman vaikutukset kunnallisessa hammashoidossa puutteellisena hoitona. Säästöt ilmenevät arjessa ja ihmisten elämässä. Vanhuspalveluihin kohdistuvat säästöpainat heijastuvat väistämättä vanhusten kanssa tehtävään työhön. Tutkimusta tehdessäni olen herännyt myös siihen todellisuuteen, että vastuu vanhusten hoivasta ja ylipäätään ihmisten hyvinvoinnista ei ole koskaan täysin kuulunut julkiselle sektorille. 1980-luvulla syntyneenä olen ottanut tiettyjä asioita itsestänselvyytenä. Hyvinvointiyhteiskunta ei ole itsestänselvyys, mutta toisaalta sen hyödyt ovat.

2.2 Vetäytyvä valtio ja kansalaisten vastuullistaminen

Edellisessä kappaleessa esitetty ideologinen muutos hyvinvointivaltion universalismista kohti uusliberalismia johdattaa tarkastelemaan tarkemmin, mitä

muutoksia Suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahtunut erityisesti hyvinvointipalveluiden näkökulmasta.

Siirtymä hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskunnaksi tarkoittaa muutosta, jossa monenlaiset toimijat, eivät vain valtio ja kunnat, ovat vastuussa hyvinvoinnin tuottamisesta ja jakamisesta. Tämänlaiselle kehitykselle löytyy kannattajia. Yksi näkökulma kannattaa vastuun palauttamista valtiolta ja kunnilta takaisin kansalaisyhteiskunnalle. Toinen näkökulma korostaa markkinoiden ja yksityisten palveluntuottajien eli hoivayrittäjyyden merkitystä tulevaisuudessa. Kolmas näkökulma korostaa perheen ja lähiyhteisön vastuuta. Pohjoismaista hyvinvointimallia on kritisoitu julkisvastuun laajuuden vuoksi. Kritiikki nojaa pitkälti väitteeseen pohjoismaisen hyvinvointimallin kustannustehottomuudesta. (Anttonen & Sointu 2006, 11.) Keskinäiset suhteet valtion, kansalaisyhteiskunnan ja markkinoiden välillä ovat muuttuneet. Markkinat ja kansalaisyhteiskunta edustavat uusia sosiaalipolitiikan kehitysmuotoja, kun vahva valtion rooli edustaa mennyttä aikaa. (Toikko 2012, 56.) Valtion rooli ei ole enää yhtä keskeinen hyvinvoinnin tuottamisen kannalta kuin hyvinvointivaltion rakennuskautena. Muut toimijat ovat saaneet suuremman jalansijan ja valtion roolia on pyritty poliittisin keinoin pienentämään. Valtio on ottanut vetäytyvän roolin. Toikon (2012) mukaan sosiaalipalveluissa kyse on yhä vahvemmin erilaisten toimijoiden, kuten vapaaehtoistyön, vertaisavun ja moniammatillisen yhteistyön, osallistumisesta hyvinvointia tuottavien palveluiden toteutukseen. Tämä kehitys kyseenalaistaa perinteisen ammatillisen ajattelun ja lähestymistavan. (Toikko 2012, 181.) Enää hyvinvoinnin tuottaminen ei ole pelkästään valtion ja kuntien vastuulla. Tarkoitus on, että valtion lisäksi markkinat, kolmas sektori ja neljäs sektori hoitavat osansa hyvinvoinnin tuottamisesta, jolloin väistämättä kansalaisia vastuutetaan omasta ja yhteisestä hyvinvoinnista.

Poliittisissa kannanotoissa tuodaan usein esille eri sektoreiden välinen vastuu ja tehtävänjako erityisesti aikana, jolloin palvelujärjestelmä on suurien haasteiden edessä. Kokoomuksen puheenjohtaja Jyrki Katainen ideoi Helsingin Sanomissa 15.4.2006 seuraavasti: ”Mitä jos ensi vaalikaudella osoitettaisiin vaikka yksi prosentti sosiaali- ja terveysministeriön budjetista kansalaisjärjestöille, jotka voisivat nykyistä laajemmin huolehtia etenkin lasten ja vanhuksien hoidosta. Annetaan kansalaisille mahdollisuus vahvistaa kansalaisten hyvinvointia.” (Mykkänen-Hänninen 2007, 17.) Sitaatti kertoo

toiveesta saada kansalaiset aktiivisemmiksi toisista huolehtimisen suhteen, jolloin julkisen vallan vastuu ihmisten hyvinvoinnista pienenisi. Kansalaisyhteiskuntaa ja kansalaisia vastuuttamalla pyritään kohdistamaan yhteiskunnallisia tehtäviä järjestöille, joiden toiminta perustuu vapaaehtoistyölle (Mykkänen-Hänninen 2007, 18).

Hyvinvointiyhteiskuntapuhe, julkinen vastuu ja sen laajuus eivät ole yksi kokonaisuus, vaan julkisen vallan tehtävät ovat erilaiset eri asioissa. Peruskoulutustehtävän nähdään kuuluvan vahvasti julkisen sektorin tuotettavaksi, mutta hoivaa ei nähdä asiana, joka eittämättä olisi julkista toimintaa. Kysymys julkisesta vastuusta on vahvasti kontekstiin sidonnainen. (Anttonen & Sointu 2006, 11.) Vanhuspalvelut kuuluvat hoivan piiriin ja ovat juuri niitä palveluita, joiden tuottamisen ei yleisesti nähdä kuuluvan pelkästään julkisen sektorin vastuulle. Suomessa 1990-luvulla toteutettuja sosiaaliturvan ja palveluiden heikennyksiä voidaan pitää merkinä hyvinvointivaltion suunnanmuutoksesta (Aaltio 2013, 30).

Yleisesti käytetyillä termeillä on merkitystä ja tultaessa 2000-luvulla, sana hyvinvointivaltio ei enää esiintynyt hallitusohjelmissa, vaan tilalle oli tullut sana hyvinvointiyhteiskunta. Hyvinvointipolitiikan osalta tämä ei kuitenkaan tarkoita hyvinvointivaltion katoamista, vaan sen muuttumista. (Anttonen, Häikiö & Valokivi 2012, 22.) Käsitteen vaihtuminen hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskuntaan ilmensi ajattelun muuttumista: valtio ei enää yksin huolehdi peruspalveluista, vaan mukaan halutaan yrityksiä ja järjestöjä. Samalla myös yksittäisiltä ihmisiltä odotetaan suurempaa vastuunottoa itsestään ja toisista ihmisistä. (Katajamäki 2011, 53.) Muuttuvat termit kertovat muuttuneesta järjestelmästä ja hyvinvointipoliittisen suunnan muutoksesta. Termi hyvinvointivaltio viittaa valtioon hyvinvoinnin vastuunkantajana, kun taas termi hyvinvointiyhteiskunta ohjaa meitä ymmärtämään, että vastuunkanto hyvinvoinnista jakautuu myös muille yhteiskunnan osa-alueille kuin vain valtiolle.

Uusliberalismin tavoitteena on korostaa kansalaisten omaa vastuuta, velvollisuuksia ja yritteliäisyyttä. Taloudelliset arvot ovat syrjäyttäneet muita arvoja, kuten solidaarisuus- ja kulttuuriarvoja. (Murto 2003, 75.) Merja Jutila (2011) on todennut artikkelissaan, että Suomessa on 90-luvun jälkeisenä kahtenakymmenenä vuotena siirrytty hyvinvointivaltion laajentamisesta ja parantamisesta siihen, että sosiaaliseen

panostamista on tiukennettu, yksityistäminen, julkisten palveluiden kehittäminen entistä kustannustehokkaammiksi ja julkisen vallan vastuusta on siirrytty aktivointiin ja yksilön vastuuseen ja vastuuttamiseen. (Jutila 2011, 194.) Taloudelliset arvot kulkevat käsi kädessä yksilön vastuun ja vastuuttamisen kanssa. Kenties tarkoituksena on, että yksilö, joka itse maksaa tarvitsemansa palvelut omista rahoistaan, olisi tarkempi sen suhteen kuinka paljon rahaa hän käyttää ja millaista laatua hän vaatii. Näin ollen palvelun tuottajien kesken syntyisi kilpailua ja laatu paranisi ja hinnat halpenisivat. Ajatuksena edellinen ei tunnu mahdottomalta, mutta todellisuudessa se pitää sisällään myös ongelmia. Ihmisillä ei välttämättä ole varaa ostaa tarvitsemiaan palveluita. Mitä tämä tarkoittaa esimerkiksi vähävaraisten perheiden lapsille tai yksin asuville vanhuksille? Todellisuus on, että elämässä jokainen kohtaa vastoinkäymisiä, jolloin hyvinvointivaltion rakenteiden avulla on mahdollista selvittää mahdollisimman pienillä kolhuilla noista vastoinkäymisistä.

Pohjoismaiden arvioidaan turvautuvan tulevaisuudessa enemmän markkinoiden, vapaaehtoisjärjestöjen ja informaalin sektorin palveluihin. Suomessa yksityisen sektorin palvelut ovat lisääntymässä hoivapalveluiden osalta ja erityisesti vanhusten hoidossa ei-valtiollisten vapaaehtoisten toimijoiden merkityksen uskotaan kasvavan. Kasvavana trendinä näyttäisi olevan julkisten palveluiden korvaaminen vapaaehtoistoimijoilla ja -tahoilla. (Ojanen 2009, 83.) Julkisten palveluiden korvaaminen vapaaehtoistoimijoilla ja -tahoilla herättää kysymyksiä siitä, kuinka palveluiden saatavuus voidaan turvata vapaaehtoistyöllä, jossa vapaaehtoista työntekijää ei voi velvoittaa tekemäänsä työhön. Vapaaehtoistyön turvin tuotettu palvelu on haavoittuvaista, sillä vapaaehtoistyöntekijä voi halutessaan kieltäytyä tekemästään työstä.

Monet sosiaalipolitiikan tutkijat sekä sosiaali- ja terveystieteiden ja kirkon toimijat ovat arvioineet länsimaiden siirtyneen aikaan, jossa kova talous syrjäyttää sosiaalipolitiikkaa. Samalla kova talous tuottaa niitä sosiaalisia ongelmia, joita tulisi hoitaa sosiaalipolitiikan keinoin. Kun yhteiskunnan ohjausta siirretään yhä enemmän markkinavoimien varaan, syntyy syrjäytymisuhkaa. (Murto 2003, 64–65.) Myös talouden vaikutus sekä yksityisten sosiaali- ja terveysalan palveluntuottajien lisääntyminen, eli hoiva-alan kaupallistuminen on suunta pois hyvinvointivaltion

ideaalista. Näyttää siltä, että Suomessa ollaan luopumassa hyvinvointivaltion universaalien peruspalveluiden tuottamisesta ja rahoittamisesta (Murto 2003, 66). Jostain syystä hyvinvointivaltion olemassaolon tarkoitus kansalaisten hyvinvoinnin takaajana ja turvaajana on nykyisessä poliittisessa ilmapiirissä kielteinen ajatus. Verovaroin tuotetut palvelut nähdään kestävämminä, kun taas yksityisesti tuotetut ja yksilöiden ostamat hyvinvointipalvelut saavat kannatusta. Tausta-ajatuksena tuntuu olevan idea siitä, että jokainen yksilö vastaisi itse palveluntarpeeseensa. Tämä idea tuntuu toimimattomalta pienituloisten ja haastavissa elämäntilanteissa olevien näkökulmasta. Hyvinvointivaltion peruspalveluiden karsiminen vaikuttaa eniten juuri yhteiskunnan heikoimmassa osassa oleviin. Ihmisten palveluitta jättäminen aiheuttaa yhteiskunnassa epävakautta ja syrjäytymistä, mikä uhkaa yhteiskuntarauhaa toisin kuin verovaroin katetut peruspalvelut. Markkinajohtoisen ajattelun mukaan ideaali tilanne olisi se, että yksilö olisi itse vastuussa omista hyvinvointipalveluistaan. Yksilö joko ostaisi ne markkinoilta tai mahdollisesti saisi apua sukulaisilta ja ystäviltä tai näiden puuttuessa kääntyisi hyväntekeväisyyden puoleen. Keskustelussa sosiaalipalvelujen asiakkuuksista on korostettu kansalaisten aktiivisuutta ja vastuuta, jolloin lähtökohta on siinä, että ensisijainen vastuu hyvinvoinnistaan on aina henkilöllä itsellään (Toikko 2012, 66).

3 Kansalaisyhteiskunta

Kappaleen kansalaisyhteiskunta alla selvitän mitä kansalaisyhteiskunta tarkoittaa ja mitä tarkoitetaan yhteiskunnan eri sektoreilla. Yhteiskunnan eri sektoreista keskityn kolmanteen sektoriin eli sektoriin, joka on erillinen julkisesta sektorista, joka tuottaa hyvinvointipalveluita ja käyttää toiminnassaan vapaaehtoistyötä. Kolmannen sektorin käsittelyn jälkeen käsittelen vapaaehtoistyötä.

Kansalaisyhteiskunta, kolmas sektori ja vapaaehtoistyö limittyvät yhteen. Kansalaisyhteiskunta käsittää kolmannen sektorin, vapaaehtoistoiminnan ja sosiaaliset liikkeet. Kansalaisyhteiskunta on yläkäsite, joka pitää sisällään kolmannen sektorin ja vapaaehtoistoiminnan. Kansalaisyhteiskunta on vastakohta julkisen sektorin ja talouden edellyttämälle yhteiskunnalliselle toiminnalle. Käsitettä kolmas sektori käytetään kuvaamaan yhdistysten ja järjestöjen toimintaa. Yhdistysten ja järjestöjen yksittäiset jäsenet tekevät vapaaehtoistyötä joka on palkatonta, mutta vapaaehtoistyötä voi organisoida palkattu työntekijä. Vapaaehtoistyöllä tarkoitetaan yksilöiden ja ryhmien konkreettista toimintaa, joka voi kohdistua laajemmalle sosiaalipoliittiselle alueelle kuin sosiaalityö, eli vapaa-aikaan, koulutukseen, asumiseen, ympäristöön ja työelämään. (Koskiahho 2001, 16–17.) Kolmas sektori, vapaaehtoistyö ja kansalaisyhteiskunta viittaavat kaikki yksilöstä kumpuavaan tavoitteelliseen, yhteiseen hyvään tähtäävää toimintaan. Kansalaisyhteiskunnasta on tullut tärkeä sosiaalipoliittinen toimija julkisen sektorin täydentäjäksi. Kansalaisyhteiskunnan sisällä toimii suuri vapaaehtoisten ja vertaistukijoiden joukko. (Mykkänen-Hänninen 2007, 14.)

Kansalaisyhteiskunta on yläkäsite, jonka alle lukeutuvat seuraavat toimijat ja toimintakokonaisuudet: kansalaistoiminta, järjestötoiminta, kirkkokunnat ja uskonnolliset järjestöt, ammattiyhdistystoiminta, puolueet, pienimuotoinen osuustoiminta, säätiöt ja vapaa sivistystyö. Kansalaisyhteiskunnan toiminnat edustavat voittoa tavoittelematonta ja epämuodollista toimintaa. Kansalaistoiminta on ihmisen aktiivista ja konkreettista toimintaa, joka suuntautuu itsestä pois päin. (Harju 2016.)

Toikko (2012) kirjoittaa, että keskustelu kärki kansalaisyhteiskunnasta perustuu ajatukseen siitä, että suurin vastuu hyvinvoinnista kuuluu kansalaisille. Kansalaisten

vastuun tulisi olla suurempi kuin julkisen vallan ja kansalaisten vastuu hyvinvoinnista takaa inhimillisemmän sosiaalisen turvallisuuden. Kansalaisyhteiskuntaa ilmentää monimuotoinen kolmas sektori ja kolmannen sektorin paikallisten organisaatioiden tuottamat paikalliset palvelut. (Toikko 2012, 55.) Ideologinen siirtymä pois hyvinvointivaltion eetoksesta on lisännyt odotuksia muita toimijoita kohtaan. Odotukset kolmatta sektoria, perheitä ja sukulaisia kohtaan hoivan antajina ovat kasvaneet. Kehityssuunta näyttäisi olevan se, että valtion ja kuntien sijaan vastuu hyvinvoinnista tulee siirtymään kansalaisille.

Mykkänen-Hänninen (2007) kirjoittaa, että kansalaisyhteiskunnan olemassaolon perusta on sen riippumattomuus julkisesta vallasta ja markkinoista. Jos järjestöt ottavat hoitaakseen julkisen sektorin tehtäviä tarjotessaan palveluja, riippumattomuus kärsii. Julkisen sektorin palvelujen ollessa riittämättömät, eivät ne pysty vastaamaan tarpeeseen, jolloin paineet palvelujen tuottamisesta heijastuvat järjestökentälle. (Em., 15.) Tuo paine, joka palvelujen tuottamisessa heijastuu kolmannelle sektorille ja se miten kolmas sektori tähän reagoi, on tärkeä osa tutkimustani.

3.1 Kolmas sektori

Yhteiskuntaelämä voidaan jaotella sektoreittain. Ensimmäisellä sektorilla tarkoitetaan kaupallista markkinataloutta, toisella sektorilla viitataan valtioon eli julkiseen sektoriin, kolmas sektori viittaa kansalaisjärjestöihin, säätiöihin ja vapaaehtoiseen kansalaistoimintaan ja neljäs sektori käsittää perheet ja kotitaloudet. Sektoriajattelu perustuu ajatukseen siitä, että ne edustavat suhteellisen itsenäisiä sosiaalisen todellisuuden alueita. (Kuronen 2015, 123.) Vaikka sektorit ovat itsenäisiä sosiaalisen todellisuuden alueita, toimivat ne silti limittäin ja toistensa täydentäjinä.

Hyvinvointipluralismilla tai hyvinvointisekoituksella (welfare mix) tarkoitetaan eri tahoja, jotka voivat tuottaa hyvinvointipalveluita. Eri sektorit nojaavat eri periaatteisiin, joiden pohjalta ne toimivat. Julkinen sektori pohjaa demokratiaan, perhe ja lähipiiri rakkauteen, järjestöt eli kolmas sektori vapaaehtoisuuteen ja markkinat voittoon ja kuluttajuuteen. Voidaan ajatella, että sektorit toimivat toistensa vaihtoehtoina tai että

sektorit täydentävät toisiaan. (Julkunen 2006, 105.) Sosiaali- ja terveydenhuollossa Suomessa toimii tuhansia rekisteröityjä ja rekisteröimättömiä yhdistyksiä ja säätiöitä, joiden tehtävänkuvat ja toiminta vaihtelevat. Järjestöjä on erilaisia. On edunvalvontajärjestöjä, vapaaehtoistoimintaa ylläpitäviä järjestöjä, vertaistoimintajärjestöjä, asiantuntijajärjestöjä ja palveluntuottajajärjestöjä. (Murto 2003, 67.) Kolmas sektori käsitteenä pitää sisällään paljon erilaisia toimijoita. Kolmannen sektorin sisällä on monenlaisia yhteenliittymiä, on liittoja, seuroja ja yhdistyksiä. Järjestösektori voidaan jakaa myös valtakunnallisiin järjestöihin ja paikallisyhdistyksiin. Järjestöissä tehdään monenlaista työtä, joka voi nojautua maallikkotaitoon, vertaistaitoon tai ammattitaitoon. Termi kolmas sektori antaa väärän kuvan siinä mielessä, että toimijakenttä on moninainen eikä lainkaan tarkkarajainen. (Kuronen 2015, 125.)

Suomessa kolmas sektori on huomattava sosiaalipalveluiden tuottaja ja kaupallistumisen logiikka vaikuttaa vääjäämättä kolmanteen sektoriin. Kolmannen sektorin monista toimintamuodoista on tullut elinkeinollisesti menestyksellisiä ja verohallinnon ohjeiden mukaan elinkeinotoimintaa harjoittava yhdistys voi menettää yleishyödyllisyysstatuksensa. (Koskiahho 2008, 228.) Kuntien harjoittama tilaaja-tuottaja-malli on pakottanut järjestöjä muovaamaan toiminnastaan sellaista, että ne voivat osallistua kuntien tekemään kilpailutukseen. Kunnissa toteutetut leikkaukset sosiaali- ja terveydenhuollossa saivat kunnat turvautumaan järjestöihin myös tehtävissä, jotka selkeästi kuuluvat suomalaisen järjestelmän mukaan kunnille. Järjestöjen perustehtävä saattoi hämärtyä, kun toiminta suuntautui uudelleen vain kysynnän mukaan. (Ruohonen 2003, 50.) Tärkeää on, että järjestöjen toimintaidea ei hämärtyisi, vaan että järjestöt pystyisivät tarvittaessa kyseenalaistamaan kuntien ja valtion toimintaa (Ruohonen 2003, 51). Tehtävä ei kuitenkaan ole helppo, kun kunta on useasti se, joka ostaa järjestön tuottamaa palvelua.

Järjestösektorin tekemä työ on kunnille houkuttelevaa, sillä monet järjestöt saavat avustuksia Raha-automaattiyhdistykseltä (RAY). Sosiaalipalveluiden tuottajina järjestöt ovat riippuvaisia kunnista, koska kunnat ostavat järjestöjen palveluja. Järjestöjen toiminta muotoutuu myös nopeasti tarvetta vaativaksi ja ammattimaiseksi. Järjestöt ovat kunnille tärkeitä palveluntuottajia. (Kuronen 2015, 124.) Suomessa valtaosa sosiaali- ja terveysjärjestöistä toimii samanaikaisesti erilaisissa rooleissa.

Järjestöt toimivat asiantuntijoina, vaikuttajina sekä palvelun tuottajina. Markkinaorientoituneiden sekä rekisteröitymättömien yhteenliittymien osuus näyttää olevan kasvussa. (Ruohonen 2003, 52–53.) Järjestöjen toimiminen samanaikaisesti useassa roolissa hämärtää järjestön alkuperäistä tehtävää. Kaupallistuminen vaatii järjestöltä tiettyä ammattimaisuutta, mitä ilman sen toiminta ei olisi mahdollista. Järjestöjen on silti tärkeää pitää kiinni kansalaistoiminnasta ja vapaaehtoisuuden merkityksestä.

Vanhimmat Suomessa toimivat sosiaali- ja terveysalan järjestöt ovat syntyneet 1800-luvulla. 1990-luvun lama muutti kolmannen sektorin näkymättömästä toimijasta näkyväksi sosiaalipoliittiseksi toimijaksi. Taloudellisen kriisin kourissa järjestöjen ja kirkon oletettiin ottavan enemmän vastuuta palvelujen tuottamisesta. Laman jälkeen kolmannen sektorin roolin muututtua, lisääntyi vastuun mukana järjestöjen merkitys ja arvostus. (Julkunen 2006, 119–120.) Kolmas sektori on Suomessa muodostanut kattavan ja pysyvän vapaaehtoistyön toimintaympäristön. Kolmannen sektorin järjestökenttä tuottaa sellaisia palveluita, joiden toteutumiseen vapaaehtoistyöllä on merkittävä osa. Vapaaehtoistyön tehtäväksi on muodostunut täydentää ja tukea sosiaali- ja terveyspalveluita. (Mykkänen-Hänninen 2007, 12.)

3.2 Vapaaehtoistyö

Terminologia vapaaehtoisuuteen liittyen vaatii perusteluja. Termiä vapaaehtoistyö on kritisoitu siitä, että se viittaa liikaa palkkatyöhön ja tästä syystä monesti käytetään termiä vapaaehtoistoiminta, jolla pyritään viittaamaan vapaaehtoisten tekemän työn tai toiminnan palkattomuuteen. Olen itse päätenyt käyttämään termiä vapaaehtoistyö, koska se mitä vapaaehtoiset tekevät on vapaaehtoista työtä. Vapaaehtois-etuliite kertoo mielestäni riittävästi siitä, että vapaaehtoistyötä tehdään vapaasta tahdosta ja ilman palkkaa ja tämä itsessään kertoo jo vapaaehtoistyön luonteesta. Myös arkikielessä vapaaehtoistyö esiintyy luontevammin kuin vapaaehtoistoiminta. Haastatteluaineistossani haastateltavat käyttävät molempia termejä ja tutkimuksessa käytän näitä termejä toistensa synonyymeina. Kuronen (2015, 155) on pohtinut termin vapaaehtoistyö merkitystä ja todennut sen olevan mahdoton sana, oxymoron, eli kahden

vastakkaisen sanan yhdistelmä kuten ”kylmä tuli”. Myös Kuronen on kuitenkin käyttänyt teoksessaan sanaa vapaaehtoistyö.

Vapaaehtoisten joukko muodostaa järjestökentälle suuren sosiaalisen pääoman, jonka avulla järjestöt pystyvät melko joustavasti vastaamaan yhteiskunnan sille asettamiin odotuksiin esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisyssä. Samalla osallistuminen vapaaehtoistyöhön mahdollistaa yksilöille osallistumisen yhteiskunnalliseen toimintaan ja näin vapaaehtoisten osallisuus vahvistuu. Vapaaehtoiset tekevät vapaaehtoistyötä omasta halustaan ja toimintaan osallistuminen mahdollistaa henkilökohtaisen kasvun. (Mykkänen-Hänninen 2007, 18.) Näin tarkastellen vapaaehtoistyö pitää sisällään paljon positiivista. Jotta vapaaehtoistyö ja järjestötoiminta pysyvät positiivisena ja kaikkia hyödyttävänä toimintana, tulisi näiden suhteiden olla tasapainossa. Yhteiskunnan ei tulisi vaatia järjestöiltä liikoja, eikä järjestöjen tulisi vaatia vapaaehtoisilta liikoja. Kenties vapaaehtoisillakin voi olla vapaaehtoistyötä kohtaan epärealistisia odotuksia.

Vapaaehtoistyöllä on pitkät perinteet kaikissa maissa ja yhteiskunnissa. Ihmiset ovat aina auttaneet toisiaan. Vapaaehtoistyön juuret ovat syvällä ihmisluonnossa. Vapaaehtoistyö ei ole vain käytännön toimintaa, vaan se liittyy arvoihin ja ihmisyyteen. Vapaaehtoistyön merkitys korostuu tulevaisuudessa, kun maailma muuttuu globalisaation ja kaupungistumisen myötä ja ihmiset kohtaavat monimutkaisempia tilanteita. Toisista välittäminen ja omastaan jakaminen tulee olemaan välttämättömyys. Eri kulttuurien vapaaehtoistyössä on yhteisiä elementtejä. Se on palkatonta ja pakottamatonta toimintaa, jota tehdään muiden ja yhteisön eduksi. (Ruohonen 2003, 40–41.) Vapaaehtoistyön periaatteita ovat vapaaehtoisuus, palkattomuus, luottamuksellisuus, ei-ammattillisuus, tasa-arvo ja yhteinen ilo (Ruohonen 2003, 42). Vapaaehtoistyö voidaan nähdä yhteiskunnallisesti merkittäväksi kahdella tavalla. Vapaaehtoistyö tarjoaa kansalaisille mahdollisuuden osallistua toimintaan. Esimerkiksi työttömille ja eläkeläisille vapaaehtoistyön tekeminen voi olla erityisen merkityksellistä. Samalla kun vapaaehtoistyö tarjoaa kansalaisille osallistumismahdollisuuksia, tuo se samalla yhteiskunnan palvelujärjestelmään lisäresursseja. Lisäresurssit ovat tarpeen, sillä avun ja tuen tarvitsijoita on runsaasti. (Mykkänen-Hänninen 2007, 6.)

Kansalaisjärjestöillä oli vaikeaa aikaa 1970-luvulla, jolloin tavoitteena oli tarjota ammatillista apua avuntarvitsijoille. Tuolloin hoiva-alan ja sosiaalityön ammatillistuminen oli vasta alkanut. 1990-luvun laman aikana kolmanteen sektoriin kohdistui epärealistisia odotuksia laman runtelemien sosiaalipalveluiden pelastajana ja työttömyyden lannistajana, joihin kolmas sektori ei olisi voinut mitenkään vastata. 1990-luvun lama oli kuitenkin järjestökentälle mahdollisuus, jonka ansiosta sen toiminta laajeni. Ensimmäisen sektorin yritystoiminnan ja toisen sektorin julkisen vallan toiminnan välissä vapaaehtoistyö on oma lajinsa. Vapaaehtoistyö ei voi korvata muita toimijoita, mutta muutkaan toimijat eivät voi korvata sitä. Vapaaehtoistyöllä ei voida korvata ammatillista työtä eikä ammatillisuudella voida korvata vapaaehtoistyötä. (Ruohonen 2003, 46.) Vapaaehtoistyötä tehdäänkin tavallisen ihmisen tiedoin ja taidoin, jolloin tärkeää on vapaaehtoisen oman elämäkokemuksen ja persoonallisuuden hyödyntäminen (Mykkänen-Hänninen 2007, 9).

Suomessa vapaaehtoistoiminnan aktiivisuus on hyvällä tasolla Euroopan maiden mittakaavassa. Kirkon piirissä toteutuva vapaaehtoisuus on eurooppalaisittain kärkiluokkaa. (Julkunen 2006, 121.) Suomi on aktiivinen vapaaehtoistyön maa ja lähes kaksi viidestä suomalaisesta tekee vapaaehtoistyötä (Pessi & Oravasaari 2010, 5). Vapaaehtoistyö on vakiintunut Suomessa pysyväksi osaksi hyvinvointiyhteiskuntaa. Suomessa vapaaehtoistyö on keskittynyt vahvasti urheilutoimintaa ja sosiaalialalle ja noin viidennes vapaaehtoistyöstä toteutuu sosiaalipalveluiden alueella. Tärkeä vapaaehtoistyöhön liittyvä seikka on vastuu. Vastuu vapaaehtoistyöntekijöille annetuista tehtävistä kuuluu aina toimintaa järjestävälle organisaatiolle. Vapaaehtoistyötä ei saa arvioida ammatillisen mittapuun mukaan. (Mykkänen-Hänninen 2007, 9–10.) Tämä on tärkeä seikka varsinkin sosiaalipalveluissa, joissa tehtäväkenttä voi olla hyvinkin haastava. Vapaaehtoistyöntekijä tekee työtä omasta halustaan ja omilla kyvyillään, jolloin tehtävä ei saa olla tekijälleen liian vaativa, eikä vapaaehtoiselle voida asettaa hänelle kuulumatonta vastuuta. Vapaaehtoistyössä puhuttaa ammattilaisten ja vapaaehtoisten työnjako. Kysymyksiä herättää se, kenelle kuuluvat mitkään tehtävät ja kenelle kuuluu vastuut ja velvollisuudet. Vapaaehtoistyö kiinnostaa päättäjiä kansalaisten tarjoamana voimavarana ja vaihtoehtona julkisille palveluille. Vapaaehtoistyön avulla poliitikot ja päättäjät haluaisivat vähentää julkisia palveluita. (Nylund & Yeung 2005, 13.)

Vapaaehtoistyön motiivit ovat puhuttaneet tutkijoita (esim. Young 2005). Onkin mielenkiintoista pohtia, mikä motivoi yksilöä vapaaehtoistyöhön. Vapaaehtoisen elämäntilanteen pitää olla vapaaehtoistyötä ajatellen suotuisa, sillä vaikka vapaaehtoisuuteen olisi halua, ei siihen välttämättä ole aikaa. Monelle eläkkeelle siirtyminen synnyttää arkeen aikaa, johon vapaaehtoistyö tuo mahdollisuuden kiinnittyä yhteiskuntaa. Samaten työttömyys tai muuten epävakaa työllisyystilanne voi kannustaa yksilöä vapaaehtoistyön pariin. Monille omassa elämässä kohdatut hankaluudet tai vaikeudet saattavat toimia katalysaattorina vapaaehtoistyön pariin hakeutumisessa. Joillakin motivaatio kumpuaa puhtaasti halusta tehdä hyvää tai kehittyä. Joillekin vapaaehtoistyö toimii väylänä tutustua sosiaalialaan, joka voi edistää mahdollisuuksia päästä opiskelemaan kyseistä alaa. Erilaisista motiiveista huolimatta vapaaehtoistyö tarjoaa uusia ihmissuhteita sekä kokemuksen yhteisöllisyydestä. (Mykkänen-Hänninen 2007, 22–23.)

4 Vanhusten hoiva

Tässä kappaleessa keskityn selvittämään mitkä ovat tämän hetken ja tulevaisuuden haasteet vanhusten hoidossa Suomessa. Tarkastelen hoivan käsitettä ja erityisesti sitä, mitä hoiva vanhusten hoidossa tarkoittaa.

Tulevien vuosien ikärakenteen muutokset tekevät vanhustyön kysymykset yhteiskuntamme keskeisimmiksi haasteiksi. Vanhuspoliittiset linjanvedot ovat nostaneet vanhusten kotona asumisen keskiöön ja vanhusten laitoshoidon on pyritty vähentämään. (Seppänen 2006, 8.) Eliniänodote on Suomessa kasvanut, mikä tarkoittaa sitä, että elämme entistä pidempään. Suomi on maa, jossa väestö ikääntyy merkittävästi seuraavina vuosikymmeninä ja samalla huoltosuhte huononee, eli työikäisiä on yhä vähemmän suhteessa lapsiin ja eläkeläisiin. (Luoma ym. 2003, 7–8.) Eliniänodotteen kasvu ja huoltosuhteen heikkeneminen asettavat suuria paineita vanhusten hoitoa ja hoivaa kohtaan. Samalla kun julkisia menoja pyritään karsimaan, on yhteiskunnassamme ilmiö, tarvitsevien vanhusten kasvava määrä, joka tarvitsee ratkaisuja. Käytännössä vanhojen ihmisten lukumäärä Suomessa kasvaa sekä absoluuttisesti että suhteessa muuhun väestöön. Samaan aikaan kun vanhusväestö kasvaa on palvelujärjestelmää muutettu siten, että valtaosa vanhuksista pyritään hoitamaan kotona. Samalla kuitenkin myös kotiin tehtävää työtä on supistettu ja esimerkiksi kotipalvelusta on pyritty poistamaan siivous (Seppänen 2006, 28). Käytännössä vanhukset pyritään hoitamaan kodissaan, mutta kotiin tarjottavissa palveluissa on puutteita. Tämä kehityssuunta aiheuttaa sen, että palveluasumisen piiriin siirtyy yhä huonokuntoisempia vanhuksia; sellaisia, jotka eivät enää kotonaan pärjää.

Gerontologian professori Marja Jylhä (2014) on kirjoittanut, kuinka vanhojen ihmisten määrä kasvaa tulevaisuudessa ennennäkemättömästi ja Suomi kuuluu pitkäikäisyyden kasvun kärkimaihin. Samanaikaisesti vanhusväestön kasvaessa Suomessa vähennetään vanhusten ympärivuorokautisen hoivan paikkoja ja pyrkimys on, että mahdollisimman moni vanhus saisi tarvitsemiaan palveluita kotiinsa tai asuisi kodinomaisessa ympäristössä. Hyvin vanhojen ja huonokuntoisten vanhusten hoitaminen kotiin on kuitenkin haastavaa, sillä kotihoidon pikaiset käynnit harvoin vastaavat todelliseen hoivan tarpeeseen. (em. 2014, 266–268.) Vanhusten määrän ja ennustetun eliniän kasvaessa vanhuspolitiikassa haetaan säästöjä, joita toteutetaan hoitamalla vanhuksia

kotiin tai laitoshoidon sijaan hoitamaan heitä tehostetun palveluasumisen piirissä, jolloin vanhus maksaa palveluista erikseen, kun laitoshoidossa vanhus on maksanut tuloperusteisesti ja maksu on kattanut kaiken.

Tanja Kuronen (2015) on määritellyt hoivaa rutiininomaiseksi työksi, joka ei koskaan tule valmiiksi. Hoivaa määrittää sukupuolen mukanaan tuoma pakko, riippuvuus ja keskinäisriippuvuus. Hoivassa läsnä on enemmän kuin yksi ihminen, sillä toinen hoivaa ja toinen on hoivattava. Hoiva on ruumiillista, paikkaan ja fyysiseen läsnäoloon sidottua ja usein hoivan läsnäolon lähtökohta on ruumiillisuus ja ruumiin tarpeet. Vaikkakin hoiva on yhteiskunnallisesti marginaalisessa asemassa, on se silti yksi elämän keskeisimpiä asioita. Hoiva on välittämistä, huolehtimista, fyysisen hoivatyön tekemistä ja hoivan vastaanottamista. (Kuronen 2015, 48–49.) Hoivatyö pitää sisällään huolen pitämistä niin ihmisen fyysisistä tarpeista sekä henkisistä tarpeista. Ammatillinen hoitotyö keskittyy enemmän fyysisistä tarpeista huolehtimiseen, kun vapaaehtoistyön piiriin helposti mielletään sosiaalinen kanssakäyminen. Hoivan osalta edellä mainittua erottelua ammattilaisten ja vapaaehtoisten tekemästä työstä on tehty varmastikin pakon edessä, kun resurssit ovat vähäiset ja työmäärä suuri. Fyysisistä tarpeista huolehtiminen nähdään suurempana pakkona kuin sosiaalisista tarpeista huolehtimisen.

Hoivaa ei mielletä syvästi sosiaalipoliittisena asiana ja väistämättä julkisena toimintana, toisin kuin esimerkiksi peruskoulujärjestelmää. Kysymys julkisesta vastuusta hyvinvoinnin tuottamisessa on kontekstuaalinen. Monet tahot yhteiskunnassamme pitävät pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia tehottomana sen julkisvastuun laajuuden vuoksi. Taustalla on ajatus siitä, että siirtämällä tehtäviä yrityksille tai yhteisöille saavutettaisiin säästöjä. Mahdollisten säästöjen merkitystä on kuitenkin hyvä peilata pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden saavuttamiin tuloksiin kansalaisten taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien osalta. Laajat sosiaaliset oikeudet ovat tasoittaneet eriarvoisuutta. (Anttonen & Sointu 2006, 11.)

Vanhojen ihmisten hoiva eroaa esimerkiksi lapsien hoivasta siinä mielessä, että vanhukset ovat täysi-ikäisiä aikuisia. Vanhusten hoivatyössä tehdään asioita vanhusten puolesta, joita vanhukset ovat ennen tehneet itse. Vanhuksella on taitoa ja kokemusta itsenäisestä tekemisestä, toisin kuin lapsella. Vanhushoivassa vanhukselle tehtävät asiat

ovat sellaisia, joita vanhus haluaa ja osaa tehdä, mutta ei enää kykene itse tekemään. Vanhushoivassa vanhus tarvitsee auttamista, ei motivointia, neuvoja, holhoamista tai opetusta. (Kuronen 2015, 53.) Vanhushoivassa vanhus tarvitsee jonkun tekemään asioita hänen puolestaan. Tärkeää on vanhuksen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Tanja Kuronen (2015) on käsitellyt väitöskirjassaan hoivaa ja hän pohtii sitä, mikä osa hoivassa on tärkeää ja välttämätöntä ja mikä ei. Välttämätöntä on ruumiin tarpeiden hoitaminen, mutta Kuronen pohtii, onko esimerkiksi siivoaminen enää välttämättömyys. Välttämättömyyksistä syntyy luettelo vanhushoivan minimivaatimuksista. (Kuronen 2015, 60.) Vanhusten hoidossa oleellista tuntuu juuri olevan se, mikä on hoidon suhteen pakollista ja mikä ei ja tällaisen pohdinnan pohjalta päättäjät tekevät linjauksia siitä, mikä on riittävää hoivaa ja hoitoa vanhuksille. Samaa pohdintaa käydään päiväkotikiäisten lasten kohdalla, kun linjataan päiväkotien ryhmäkokoja ja pohditaan, onko päiväkodin tarkoitus tarjota laadukasta varhaiskasvatusta vai olla lasten säilytyspaikka. Myös vanhusten hoidon kohdalla on tehty valtakunnallista linjausta sen suhteen, millaista hoitoa ja hoivaa vanhuksille Suomessa on tarjottava. Vanhusten kohdalla hoidon vaatimukset tuntuvat keskittyvän fyysisen puolen huomioon ottamiseen, kun taas henkinen puoli jää huomiotta.

Naistutkijat ovat 30 vuoden ajan korostaneet sitä, että ilman hoivaa yhteiskunta ei tällaisenaan toimisi, vaan se pysähtyisi. Yhteiskunnan on uusiuduttava jatkuvasti ja tämä edellyttää hoivan jatkuvuutta ja saatavuutta. Valtaosan hoivatyöstä ovat ennen tehneet kotona ja lähiyhteisöissä naiset, palkatta ja velvollisuudentunnosta. Sama pätee osittain vieläkin. Viimeisen sadan vuoden aikana hoiva on kuitenkin siirtynyt myös julkisen sektorin, markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden usein palkalliseksi työksi ja palveluksi. Yhteiskunnallistumisen myötä hoiva ei enää ole vain naisten velvollisuuden tunnosta tekemää palkatonta työtä, vaan hoivasta on tullut myös yhteiskunnallinen ja teoreettinen kysymys. (Aaltonen & Sointu 2006, 12.) Kuitenkin vanhusten hoivan osalta ratkaisuja on etsitty kolmannelta sektorilta ja informaaleista hoivaverkostoista. Informaalin hoivan merkitys vanhusten hoidossa on korostunut myös Suomessa, missä institutionaalisen hoidon asema on ollut vahva. (Ojanen 2009, 73.) Käytännössä informaali hoiva tarkoittaa hoivaa, jota antaa joku muu kuin ammattilainen. Hoivan antaja voi olla sukulainen, naapuri, tuttava tai ystävä. Usein vanhuksille informaalia hoivaa antavat sukulaiset, yleensä omat lapset tai lapsenlapset.

Naiset ja miehet osallistuvat yleisesti ottaen erilaisiin informaalin työn muotoihin. Hoivatyö niin vapaaehtoistyönä kuin kotona tapahtuvana omaisten auttamistyönä, on edelleen pääosin naisten vastuulla, josta johtuen naiset joutuvat tasapainoilemaan näiden kahden, työn ja hoivavastuun, välillä. Naisten palkkatyöhön osallistumisen yleisyys ja yleistyminen luo haasteen informaalin hoivan tuottamiselle. Sosiaalinen aktiivisuus, osallistuminen informaaliin hoivatyöhön liittyy myös ikään. Sosiaalinen aktiivisuus on yleisempää iäkkäämpien keskuudessa kuin työikäisten keskuudessa. Iän ohella perhetilanne vaikuttaa ihmisten vapaaehtoistyöhön osallistumiseen. Suuri perhekoko voi toisaalta ajaa vanhemman etsimään kontaktiverkostoja, mutta toisaalta suuri perhekoko voi tarkoittaa sitä, että vapaaehtoistyön tekemiseen ei löydy aikaa. (Ojanen 2009, 75.) Yhteiskunnallisen vastuun muuttuessa pienemmäksi ja yksilön vastuun kasvaessa, on paikallaan pohtia, että keitä ovat tulevaisuudessa nuo informaalin hoivan antajat. Jos vanhusten omat lapset ja lapsenlapset ovat työelämässä ja elävät ruuhkavuosiaan, miten he ehtivät antamaan aikaansa hoivatyöhön. Jos lähiomaisista ei löydy vanhukselle hoivaajaa, joutuuko vanhus tulevaisuudessa tai jo nykyisin luottamaan vapaaehtoiseen apuun tai jäämään jopa ilman apua.

Hoivaan osallistuminen on yleisempää naisilla. Herääkin kysymys, miten hoiva turvataan tilanteessa, jossa naisten työssäkäynti yleistyy ja vanhusväestön määrä samanaikaisesti kasvaa. Hoivan turvaaminen edellyttää, että miehet alkavat osallistua hoivaan entistä enemmän. Suomessa sukupuolten väliset erot hoivaan osallistumisessa ovat tosin melko pienet. Suomessa vanhusten hoiva on institutionalisoitunutta ja nämä järjestelyt sekä hoivapalvelut tukevat töissä käyvien osallistumista ansiotyön ulkopuoliseen hoivatyöhön. (Ojanen 2009, 77–78.) Suomessa naisten töissä käynti on yleistä ja normaalia ja vanhusväestön määrä suhteessa väkilukuun on kasvussa. Yksi pohtimisen arvoinen asia onkin se, että onko vapaaehtoisuuteen perustuvan hoivan turvaaminen nykytilanteessa mahdollista ja mitä se vaatisi, että miehet saataisiin osallistumaan hoivaan nykyistä enemmän.

Väestön ikääntyminen on herättänyt keskustelua resurssien riittämättömyydestä. Samassa yhteydessä on puhuttu vapaaehtoistyön merkityksestä ja tulevaisuudesta. Avoinna on, mitä kasvavaan hoivatarpeeseen vastaaminen vaatii yhteiskunnilta sekä yksilöiltä. Suomessa ainakin tähän asti yksilön rinnalla ja tukena ovat olleet yhteiskunnalliset järjestelmät. Siihen, kuinka yksilö osallistuu vapaaehtoistyöhön ja

informaalin hoivan antamiseen vaikuttaa moni tekijä: ikä, työtilanne ja työn luonne sekä kulttuuriset ja sosiaaliset käytännöt. (Ojanen 2009, 82–83.) Monet tarjoavat informaalia hoivaa omille sukulaisilleen ja ne, jotka pystyvät muiden velvoitteiden puitteissa sekä haluavat, tarjoavat informaalia hoivaa myös muille kuin sukulaisilleen.

Vanhushoivan voidaan ajatella olevan hoivatyönä vähäisempää työtä kuin lasten hoivan, sillä vanhushoiva ei ole lastenhoivan tapaan samanlaista investointia tulevaisuuteen. Tällainen ajattelu on toisaalta paradoksaalista, sillä juuri vanhuus on tulevaisuutta. Kuitenkin vanhusten fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn ylläpitäminen on investointi tulevaan, sillä hyvin selviytyvä vanhus ei ole rasite julkistaloudelle. (Kuronen 2015, 65.) Ehkä edellä oleva teksti kiteyttää ajatusmaailmaa vanhustenhoivan ja lastenhoivan välillä. Lapsiin tehty satsaus nähdään satsauksena tulevaisuuteen, kun taas vanhuksien kohdalla fyysisten tarpeiden tyydyttämisen pitäisi riittää. Se, että vanhusten hoivatyö saatetaan nähdä vähäisempänä kuin lasten, vaikuttaa vanhushoivaan tehtävään panostukseen. Vanhushoivan kriteerien keskittyminen vain fyysiseen hoivaan on epäkohta, jota ehkä paikataan informaalin hoivan avulla.

Tanja Kuronen (2015) on pohtinut kriittisesti hoivatyön dilemman ratkaisemista vapaaehtoistyöllä, kun monet kunnat haluavat hyödyntää vapaaehtoistyön mahdollisuuksia entistä paremmin vanhustyössä. Vapaaehtoistyön käyttöä hoivatyössä perustellaan sillä, että se ei ole hoivaa, vaan sosiaalista kanssakäymistä. Kuronen kuitenkin muistuttaa, että vapaaehtoistyön tarkoitus on, että kumpikaan osapuoli ei ole vapaaehtoistyöstä riippuvainen, mutta esimerkiksi avustaminen vanhusta kauppareissulla on oleellinen osa vanhuksen ravinnontarpeen tyydyttämistä ja jos vapaaehtoinen lopettaisi vanhuksen avustamisen kauppareissuille, jäisi hän ilman tarvitsemiaan elintarvikkeita. (em. 154–156.) Hoivaa ja hoitotyötä on hankala erottaa sosiaalisesta kanssakäymisestä. Ja toisaalta tuntuu, että sosiaalinen kanssakäyminen on osa hoivaa. Mutta tämä hoivan osa-alue tuntuu olevan sellainen, jota kunnat eivät pidä oleellisena osana hoivaa. Tai sitten kunnat vain eivät ole valmiita maksamaan siitä. Tärkeä kysymys vanhusten hoivan suhteen on se, mitä kuuluu vanhusten hoivaan? Mikä on riittävän hyvää hoitoa ja hoivaa ja kenen kuuluu tästä huolehtia?

Hoiva liitetään kotiympäristöön. Suurin osa vanhustenhoivasta toteutuu informaalin hoivan kautta, eli perheenjäsenet, sukulaiset ja naapurit tekevät osansa. Myös laitoksien

sisällä osa hoivasta toteutuu asukkaiden lähiverkoston toimesta. Ammatillisen hoivan ja informaalin hoivan välillä oleva raja on matala ja hoivapalvelu on lähes aina korvattavissa epävirallisen hoivan avulla. Tämä asia on mahdollistanut supistukset kunnallisissa hoivapalveluissa. (Seppänen 2006, 35.)

5 Tutkimuksen toteuttaminen

5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Olen tutkimukseni avulla halunnut tehdä näkyväksi Suomessa tapahtuneita muutoksia koskien hyvinvointivaltiota. Olen keskittynyt vanhuspalveluihin, joka on hyvinvointipalveluiden osalta kovien haasteiden ja uudistusten edessä. Samalla olen halunnut tarkastella kolmatta sektoria ja vapaaehtoistyötä sen osana. Tutkimuksessani äänensä saavat kuuluviin vapaaehtoistyötä organisoivat. Tutkimukseni tarkoitus on tehdä näkyväksi suomalaisen hyvinvointivaltion muutos ja vaikutukset vanhuspalveluiden näkökulmasta sekä tarkastella miten ilmiö on vaikuttanut kolmannen sektorin vapaaehtoistyöhön.

Tutkimusongelmani on seuraava: Millaisena hyvinvointivaltio ja vapaaehtoisuus näyttäytyvät vanhuspalveluissa kolmannen sektorin palkattujen työntekijöiden näkökulmasta? Tausta-ajatuksena on hyvinvointivaltion muuttunut luonne eli siirtymä hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskuntaa; ideologinen siirtymä julkisen vastuun dominoivasta asemasta yksityisesti ja kolmannen sektorin toimesta tuotettuihin hyvinvoinnin palveluiden lisääntymiseen.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaisia erilaisia käsityksiä kolmannen sektorin vanhustyötä tuottavien organisaatioiden työntekijöillä on muuttuneesta hyvinvointivaltiosta?
2. Millaisia erilaisia käsityksiä kolmannen sektorin vanhustyötä tuottavien organisaatioiden työntekijöillä on vapaaehtoistyöstä?

5.2 Fenomenografia tutkimuksen metodologisena valintana

Fenomenografisen tutkimusotteen tavoitteena on tuoda esiin *ihmisten erilaisia käsityksiä (conceptions) tutkittavasta ilmiöstä*. Fenomenografia on laadullinen

tutkimussuuntaus, joka keskittyy käsitysten eroavaisuuksien tutkimiseen. Tarkoituksena on pyrkiä hahmottamaan tutkittavien laadullisesti erilaiset tavat käsittää ja ymmärtää tutkittavaa asiaa. Jos tarkastelua vie syvemmälle, tutkija voi luoda tulkintaa ihmisten käsityksistä ja merkityssisällöistä. (Rissanen 2006.) Fenomenografia on tutkimusprosessia ohjaava tutkimussuuntaus, ei pelkästään tutkimus- tai analyysimenetelmä. Fenomenografian tarkoituksena on kuvailla, analysoida ja ymmärtää erilaisia käsityksiä ilmiöistä ja käsitysten keskinäisestä suhteesta. Fenomenografisessa tutkimuksessa hyödynnetään erilaisia kirjalliseen muotoon muokattuja aineistoja, kuten haastatteluja. Aineistonkeruussa oleellista on kysymyksenasettelun avoimuus, jotta erilaiset käsitykset voivat tulla aineistosta ilmi. (Huusko & Paloniemi 2006, 163–164.)

Tutkimukseni perustuu fenomenografiseen analyysiin. Tavoitteenani on selvittää, millaisia käsityksiä kolmannen sektorin organisaatioiden palkattujen työntekijöillä on, koskien hyvinvointiyhteiskuntaa ja siitä tapahtuneita muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet heidän työhönsä. Tavoitteenani on myös selvittää samojen palkattujen työntekijöiden käsityksiä vapaaehtoisuudesta, sen muutoksista ja tulevaisuudesta heidän työssään. Fenomenografian tavoitteena on pyrkiä kuvaamaan todellisuuden ymmärtämisessä ilmeneviä eroja (Rissanen 2003,23). Tutkimuksessani tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että en pyri kuvaamaan sitä, miten hyvinvointiyhteiskunnassa tapahtuneet muutokset ovat todellisuudessa vaikuttaneet kolmannen sektorin järjestöjen toimintaan, vaan pyrin selvittämään, millaisia käsityksiä työntekijöillä tästä aiheesta on. Tarkoitukseni on tuoda esille erilaisia käsityksiä eli sitä, miten eri työntekijät ovat kokeneet muutokset yhteiskunnassa ja työssään. Tavoitteena on kuvauskategorioiden avulla tuoda esille, minkälaisia erilaisia käsityksiä nousee esiin. Näitä erilaisia käsityksiä havainnollistetaan kuvauskategorioiden avulla, jotka itsessään ovat osa tutkimuksen tuloksia.

Tieteenfilosofisesti fenomenografia muistuttaa konstruktionismia ja fenomenologiaa. Fenomenografiassa puhutaan konstituoinnista, eli siitä miten käsityksen muotoutuvat tai millaisia ne ovat luonteeltaan. Empiirisenä tutkimuskohteena ovat käsitykset. Käsitykset ovat ymmärrystä tietystä ilmiöstä. (Huusko & Paloniemi 2006, 164.) Fenomenografiassa hyväksytään se, että on olemassa yhteinen todellisuus, jonka kokeminen ja käsittäminen on yksilöllistä (Huusko & Paloheimo 2006, 165).

Lähestymistavassa keskitytään niin sanottuun toisen asteen näkökulmaan, eli tehdään ero sen välille, miten asiat ovat (ensimmäisen asteen näkökulma) ja miten asioiden käsitetään olevan (toisen asteen näkökulma). Fenomenografisessa tutkimuksessa kiinnitetään huomiota erilaisiin tapoihin kokea, käsittää ja käsitteellistää ilmiöitä. (Laitila & Nikkonen & Pietilä 2012, 259.)

Oleellista fenomenografisessa tutkimusotteessa on kontekstin ja tarkastelunäkökulman huomioon ottaminen. Fenomenografisen tutkimusotteen hyöty on siinä, että sen avulla voidaan konkreettisesti kuvata käsitysten jakautumista ryhmän sisällä. Kategorioiden kuvaamiseen yksi hyöty on se, että tutkija voi itse huomata, että tutkittava ilmiö voidaan ymmärtää eri tavalla kuin hän on tehnyt. (Rissanen 2003, 24.) Tutkimukseni taustalla on ajatus hyvinvointivaltion muutoksesta ja julkisen vastuun kaventumisesta, joiden olen olettanut vaikuttavat jollain tavalla kolmannen sektorin työntekijöiden työhön.

Fenomenografiassa tarkoituksena on löytää yksilöiden kokemukselliset variaatiot käsityksistä, joiden avulla yksilö tiedostaa, kokee ja ymmärtää ympäristöään ja sen ilmiöitä. Fenomenografiassa ollaan kiinnostuneita todellisuuden eri ulottuvuuksista ja niiden ymmärtämisestä ja käsitteellistämisestä. Fenomenografia on koetun ja eletyn elämän tutkimista. Fenomenografia pyrkii löytämään ihmisten käsitysten variaatiot tutkittavasta ilmiöstä. Fenomenografia ei pyri kuvaamaan miten jokin asia on olemassa objektiivisesti, vaan selvitetään, miten yksilö kokee ja kuvaa tietyn asian. (Pihlainen 2000, 50.) Fenomenografisen tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ilmiöön liittyviä erilaisia käsityksiä ja keskittyä toisen asteen näkökulmaan, joka tarkoittaa subjektiivista kokemusta ja käsitystä asiasta. Fenomenografisessa tutkimuksessa syntyy kategoriakuvaus, joka on keskeinen osa tutkimuksen tuloksia. (Rissanen 2003, 28.)

Aineiston keruumenetelmänä fenomenografiassa on yleensä haastattelu, sillä haastattelemalla tällä tiedonkeruumenetelmällä mahdollistuu haastateltavan ja haastattelijan vuorovaikutus ja haastattelijan on mahdollista tehdä tarkentavia kysymyksiä. Myös muut tiedonkeruumenetelmät, joissa kokemukset voidaan pukea sanoiksi, kuten videot tai kirjoitukset, ovat mahdollisia. (Pihlainen 2000, 51.) Päädyin keräämään aineistoni haastattelemalla, koska se tuntui mielekkäimmältä, ottaen huomioon, että halusin saada selville tutkittavien käsityksiä ja suhteessa siihen, että fenomenografisessa tutkimuksessa haastatteluaineisto on yleisin. Olin myös yllätynyt

siitä, kuinka helposti sain haastateltavia. En ollut aikaisemmin tehnyt tutkimushaastatteluita, joten koin haastattelujen tekemisen mielekkäänä ja opettavaisena.

5.3 Aineiston hankinta

Päätin keskittyä tutkimuksessani sellaisten kolmannen sektorin organisaatioiden palkattujen työntekijöiden käsityksien selvittämiseen, jotka tuottavat vanhuksille suunnattuja palveluita. Keskityin vanhuspalveluita tuottaviin organisaatioihin, koska vanhuspalveluiden tarve on kasvussa ja tuohon tarpeeseen vastaaminen tulee tulevaisuudessa olemaan yhä haastavampaa, kun vanhusten määrä suhteessa muuhun väestöön kasvaa. Olen ensimmäisenä opiskeluvuoteni lukiessa lukenut sosiaaligerontologian perusopinnot, joten aihealue on minulle mielekäs ja entuudestaan tuttu.

Keräsin aineistoni haastattelemalla työntekijöitä. Lähetin haastattelupyynnöitä Tampereella sijaitseviin kolmannen sektorin organisaatioihin, jotka tuottavat vanhuspalveluja ja joilla on toiminnassaan mukana vapaaehtoisia. Sain tehtyä yhteensä seitsemän haastattelua kuudesta eri organisaatiosta. Organisaatiot olivat: Mummon Kammari, Lahdensivunkoti, Tampereen kaupunkilähetys, SPR:n ystävötoiminta, Tampereen ensi- ja turvakoti ja Koivupirtin säätiö. Organisaatiot eroavat toisistaan esimerkiksi siten, että Mummon Kammarin ja SPR:n ystävötoiminnan toiminta perustuu täysin maksuttomuuteen ja vapaaehtoisuuteen, kun taas loppujen organisaatioiden toiminta on maksullisen palvelun tuottamista, jossa vapaaehtoistyö on osana toimintaa ja palvelun ostajana toimii kunta. Käytännössä vanhuksille tarjotaan tehostettua palveluasumista ja palveluasumisyksiköissä toimii palkatun henkilökunnan lisäksi vapaaehtoisia. Mummon kammari eroaa muista tutkimukseni organisaatioista sillä, että sen toiminta on evankelisluterilaisen kirkon toimintaa. Organisaatioiden eroavaisuuksista huolimatta organisaatiot tarjoavat vanhuspalveluita, ja haastateltavat ovat näiden organisaatioiden palkattuja työntekijöitä. Haastattelemanani henkilöt työskentelevät vapaaehtoisten kanssa ja heidän tehtäviinsä kuuluu vapaaehtoisten ja heidän tekemänsä työn organisointi. Valitsin haastateltaviksi palkkatyöntekijät, koska koen, että he työnsä puitteissa näkevät heihin kohdistuvat odotukset yhteiskunnan tasolta ja toisaalta he näkevät miten vapaaehtoisten joukko toimii ja elää. Palkatut

työntekijät ovat ikään kuin yhteiskunnan toiveiden ja vapaaehtoisten toiveiden nivelkohdassa ja heillä on näkemystä molemmista. Kaikista organisaatioista minne lähetin haastattelupyynnön, en saanut lainkaan vastausta. Tutkimukseni tulokset eivät ole sellaisenaan yleistettävissä, vaan ne pohjautuvat rajattuun aineistoon.

Tutkimusaineistoni koostuu alkukesästä 2014 tekemistäni seitsemästä haastattelusta. Näin jälkikäteen ajatellen saatoin tehdä haastattelut liian nopealla aikataululla. En ollut ehtinyt ennen haastatteluja perustelemaan itselleni, miksi kysyn tiettyjä kysymyksiä, eikä tutkimuksen teoriaosuus ollut vielä kirkastunut selväksi. Olisi ollut järkevää tehdä tarkempaa taustatyötä ennen haastattelujen tekemistä. Toisaalta minulla oli kuitenkin itselläni melko selvä kuva kontekstista ja aihealueesta, vaikka en ollut teoriaosuutta ehtinytkään puhtaaksikirjoittaa. Tein haastattelut haastateltavien työpaikoilla. Haastatteluja varten olin tehnyt haastattelurungon (Liite 1), jota käytin apuna haastatteluissa. Haastattelujen oli kuitenkin tarkoitus olla avoimia ja ne etenivät jokainen omalla tavallaan. Jos haastateltava halusi tarkennuksia kysymyksiin, niin annoin niitä. Nauhoitin haastattelut puhelimeeni ja samalla tein itselleni muistiinpanoja sen varalta, jos nauhoitteille kävisi jotain.

Toteutin haastattelun teemahaastatteluna tai puolistrukturoituna haastatteluna. Tällaisessa haastattelussa on tavallista, että haastattelukysymykset on valmiiksi laadittu, mutta kysymysten järjestys voi vaihdella eri haastatteluissa tilanteen mukaan. Kysymykset ovat kaikille haastateltaville samat, mutta haastateltavat voivat vastata omin sanoin. Haastattelussa on olemassa tietty teema, josta haastateltavia haastatellaan. Oleellisia eivät ole yksittäiset kysymykset, vaan haastattelu etenee teemojen mukaisesti. Teemahaastattelussa kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa ja järjestystä, mutta se ei ole kuitenkaan täysin vapaa raameista. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47–48.) Olin rakentanut itselleni haastattelurungon, jota käytin haastatteluissa. Fenomenografian hengen mukaan pyrin asettamaan haastateltaville mahdollisimman avoimia kysymyksiä. Monesti tämä johti siihen, että haastateltavat halusivat minun tarkentavan, mitä ajoin takaa. Haastattelurunko on siis suuntaa antava ja käytin sitä enemmänkin apuvälineenä kuin tarkkana ohjenuorana.

Aineiston analyysin ensimmäinen vaihe oli haastattelunauhoitusten litterointi, jonka tein kesällä 2014. Litteroin jokaisen haastattelun sanatarkasti tekstimuotoon. Kesän

2014 jälkeen gradun tekeminen jäi tauolle noin puoleksitoista vuodeksi henkilökohtaisista syistä. Jatkoin graduaineistoni työstämistä helmikuussa 2016. Olin jo ehtinyt pohtia, onko aineistoni ehtinyt kenties vanhentumaan, mutta toisaalta haastatteluaineistoni kertoo tuon tietyn ajan tilanteesta.

5.4 Aineiston analysointi

Fenomenografisessa tutkimuksessa analyysi perustuu aina aineistoon. Analysointi aloitetaan litteroinnilla ja aineistoon tutustumisella. On tärkeää lukea aineisto useaan otteeseen läpi, jotta siitä pystyy hahmottamaan kokonaiskuvan. Analyysiyksikkönä voi olla yksi tai useampi sana tai lause. Ilmauksia tulee tarkastella suhteessa haastattelujen kokonaisuuteen, koska tarkoituksena on saada esille ilmiötä koskevat käsitykset ja ymmärrykset kielellisten ilmausten takana. Analyysissa laadullisten erojen etsiminen on olennaista, ei niinkään niiden määrä tai edustavuus. Merkitysyksiköistä muodostetaan kategorioita. Kategorioiden välillä tulee olla selkeät erot ja niiden muodostamisella tulee olla kriteerit. (Laitila ym. 2012, 262–263.) Löydettyjä kategorioita voidaan vielä yhdistellä kuvauskategorioiksi. Tällöin ensin löydetty kategoriat ovat alakategorioita ja näiden yhdistämisestä syntyy kuvauskategorioita. Kategoriat voivat olla suhteessa toisiinsa hierarkkisessa, vertikaalisessa tai horisontaalisessa suhteessa toisiinsa. Kategorioiden välisiä suhteita tulee pohtia ja kuvata, muuten vaarana on, että tulokset jäävät irrallisiksi käsitysten luetteloksi. (Laitila ym. 2012, 264.) Analyysin tueksi tulee liittää suoria aineistolainauksia, jotta lukija voi arvioida tehtyjä ratkaisuja. Analyysiprosessi vaatii kriittistä reflektiota, jotta varmistutaan siitä, että tulokset todella kuvaavat haastateltavien, eivätkä tutkijan käsityksiä. (Laitila ym. 2012, 265–266.)

Fenomenografisessa tutkimuksessa ei keskitytä vastauksiin yksittäisinä tapauksina, vaan niistä muodostetaan analyysissa kokonaisuus. Aineistosta haetaan sellaisia eroja, jotka selventävät käsitysten suhdetta tutkittavaan ilmiöön. Näiden erojen perusteella muodostetaan erilaisia käsitteellisiä kuvauskategorioita, jotka kuvaavat erilaisia tapoja käsittää tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. Oleellista on ymmärtää ero käsitysten ja kuvauskategorioiden välillä. Kategoriat liittyvät muihin kategorioihin osana laajempaa kategoriasysteemiä. Ensimmäiseksi analyysissä etsitään merkitysyksiköitä. Näitä

vertaamalla ja yhdistelemällä syntyy ensimmäisen tason kategoriat. Ensimmäisen asteen kategorioita voidaan vielä yhdistää keskenään ja kuvata kategorioita vielä abstraktimmalla tasolla. Kuvauskategorioiden kokonaisuutta voidaan kutsua tulosalueeksi. Käsitusten väliset suhteet määritellään yleensä sanallisen erittelyn lisäksi myös graafisessa muodossa. (Huusko & Paloniemi 2006, 166–169.)

Aloitin haastatteluaineiston tarkastelun lukemalla kaikki haastattelut aluksi läpi. Luin haastatteluaineistot seuraavan kerran läpi hiukan tarkemmin ja tein samalla merkintöjä teksteihin. Melko nopeasti aloin löytämään teksteistä merkityksiä ja asiakokonaisuuksia, joita aloin koota yhteen. Käytännössä etsin käsityksiä kuvaavia lauseita ja virkkeitä, joita kirjoitin ylös erillisille papereille ja joita lajittelin käsittekkategorioiden sisällön mukaan. Muodostaessani käsittekkategorioita, palasin välillä litteroituihin haastatteluihin varmistaakseni, että olen löytänyt niistä kaiken oleellisen. Pääsin nopeasti haastatteluihin sisälle, vaikka niiden tekemisestä oli kulunut melkein kaksi vuotta. Haastattelujen lukeminen palautti ne hyvin mieleeni ja toisaalta tauko toi aineiston suhteen myös hyvää etäisyyttä. Vaikka haastattelut olivatkin minulle tuttuja, katsoin tauon jälkeen niitä uusin silmin.

Analysoinnin tuloksena muodostin käsittekkategorioita hyvinvointivaltiosta ja vapaaehtoisuudesta. Hyvinvointivaltiota käsitteleviä käsittekkategorioita muodostui neljä ja ne ovat; Kunnan/yhteiskunnan linjaukset, kilpailutukset, asiakkaan vapaus valita ja asiakaskunnan muutos. Vapaaehtoisuutta käsitteleviä käsittekkategorioita muodostui kolme. Kategoriat ovat; vapaaehtoiset voimavarana, vapaaehtoisten pysyvyys ja vaihtuvuus sekä arvomaailma.

5.5 Luotettavuuden tarkastelua

Reliabiliteetti termin käyttö kvalitatiivisessa tutkimuksessa voi olla hankalaa. Cohen, Manion ja Morrison (2007) ovat kirjoittaneet, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa parempia tapoja mitata tutkimuksen uskottavuutta ovat johdonmukaisuus, neutraalius, vertailukelpoisuus ja läpinäkyvyys. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa tulosten pitäisi olla toistettavissa: Jos samaa metodia käytetään saman aineiston kanssa, pitäisi tulosten olla samat. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa näin ei voi olettaa tapahtuvan.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tilanne ja ilmiö ovat yleensä ainutlaatuisia, joka jo itsessään estää tutkimuksen replikoimisen. Tämä ominaisuus tulee nähdä kvalitatiivisen tutkimuksen voimana pikemminkin kuin heikkoutena. (Cohen & Manion & Morrison 2007, 148.) Oman työni reliabiliteetti nojaa vahvasti läpinäkyvyyteen. Olen kertonut avoimesti ne lähtökohdat, joista lähdin tekemään tutkimusta. Näen neutraaliuden tärkeyden reliabiliteetin näkökulmasta kulminoituvan siihen, että tuloksia ei saa muokata oman mielipiteensä mukaisiksi, vaan tulkinnassa pyritään neutraaliuteen ja totuuteen. Täysin neutraalia tutkimusta tuskin lienee edes olemassa, koska tutkimusta lähdetään tekemään aina tietyistä lähtökohdista ja tietyistä näkökulmasta.

Tutkimuksessa validiteetilla tarkoitetaan sitä, että valittu tutkimusmetodi todella mittaa sitä, mitä halutaan selvittää. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa validiteetti voi tarkoittaa myös sitä, että kerätty aineisto on tarpeeksi laaja, rikas ja sitä käsitellään ja tulkitaan rehellisesti. Oleellista validiteetin näkökulmasta on myös se, että tutkija on objektiivinen tutkimuksen suhteen. Tutkimuksen validiteettia voi tarkastella myös osaluottamattain. Validiteetti kerronnassa tarkoittaa sitä, että kirjoitettu teksti on paikkansa pitävää, tekstiä ei ole kirjoitettu valikoiden eikä se ole harhaanjohtavaa. Tulkinnallinen validiteetti tarkoittaa sitä, että tutkija on osannut poimia aineistosta oleellisen ja osannut tulkita sitä oikein ja löytänyt aineiston todellisen merkityksen. Teoreettinen validiteetti tarkoittaa sitä, kuinka hyvin tutkija on osannut selittää tutkimukselle oleelliset ilmiöt. Validiteettiin liittyy myös tutkimuksen yleistettävyys. Tutkimuksen teorian avulla tulisi olla mahdollista ymmärtää toisia vastaavia tilanteita. Kriittinen validiteetti tarkoittaa sitä, että jotta tutkimus on validi, tulee tutkijan tarkastella työtään mieluummin kriittisesti kuin vain kuvaillen ja selittäen. (Cohen & Manion & Morrison 2007, 133–135.) Oman työni kohdalla koen, että olen tulkinnut aineistoa rehellisesti ja objektiivisesti. Vaikkakin aineisto on rajattu, niin kuin se yleensä tutkimuksissa on, kertoo se mielestäni mielenkiintoisia asioita. Teorian osalta olen pyrkinyt selittämään aiheeseen liittyviä oleellisia ilmiöitä, kuten hyvinvointivaltion muutosta, valtion muuttuvaa roolia, kansalaisyhteiskuntaa ja vapaaehtoistyötä. Olen myös käsitellyt työtäni kriittisesti ja pohtinut paljon sen tarkoitusta ja merkitystä.

5.6 Tutkimuseettistä tarkastelua

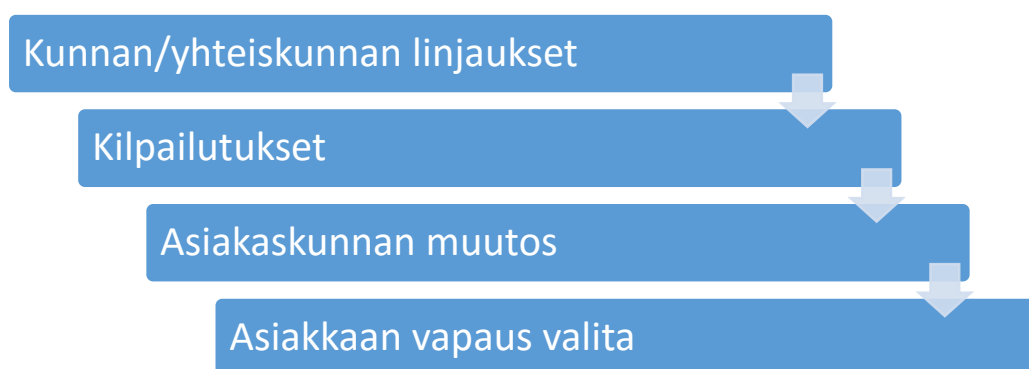
Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää sitä, että tutkimuksenteossa noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Opetusministeriön asettama tutkimuseettinen neuvottelukunta on laatinut ohjeet tieteellisen menettelytapojen noudattamisesta. Ohjeet pitävät sisällään neuvoja hyvistä toimintatavoista, rehellisyydestä, huolellisuudesta ja tarkkuudesta tutkimustyössä. Ohjeissa kerrotaan, että tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien tulisi olla eettisesti kestäviä ja tutkijan pitää ottaa muiden tutkimukset ja tutkimustulokset asianmukaisella tavalla huomioon. Ohjeissa lukee, että tutkijan tulisi suunnitella, toteuttaa ja raportoida yksityiskohtaisesti. Ohjeissa otetaan kantaa, kuinka tutkimusryhmän tulee tutkimustyössä toimia ja kuinka mahdolliset taloudelliset kytkökset ja sidonnaisuudet tulee tuoda tutkimuksessa ilmi. Tutkimuksen teossa tulisi noudattaa hyvää hallintokäytäntöä ja henkilöstö- ja taloushallintoa. Kyseiset ohjeet koskettavat enemmänkin tutkimushankkeita, mutta myös yliopistojen eettiset toimikunnat ovat laatineet menettelyohjeita ja periaatteita. Yliopistojen opiskelijoiden tutkimustyössä on tärkeää ottaa huomioon ihmisarvon kunnioittaminen ja huomioida tämä erityisesti tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kohdalla. Tutkimukseen osallistumisen tulee olla vapaaehtoista ja siitä on voitava vetäytyä missä tahansa tutkimuksen vaiheessa. Tutkimustyössä täytyy välttää epärehellisyyttä. Plagiointi eli toisen tekstin luvaton lainaaminen on kiellettyä samaten itseplagiointi eli se, että muuttaa omia tutkimuksiaan näennäisesti uusiksi tutkimuksiksi. Tutkimuksen tuloksia ei saa yleistää kritiikittömästi eikä tuloksia saa keksiä tai kaunistella. Tutkimuksen raportointi ei saa olla harhaanjohtavaa tai puutteellista, vaan myös tutkimuksen puutteet tulee tuoda rehellisesti julki. Jos tutkimusta on tehty työryhmässä, tulee kaikkien työryhmän jäsenten työpanos huomioida. Tutkimuksen määrärahoja tulee käyttää oikeisiin tarkoituksiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 23–27.)

Tutkimusetiikka sosiaalityhteellisessä tutkimuksen teossa kiinnittää huomiota tutkijan kykyyn ohjata tutkimusprosessiaan eettisesti perustellusti. Ratkaisut tutkimusprosessissa pitäisi perustua eettiseen arvopohjaan. Sosiaalityön tutkimuksessa yleisesti eettisinä hyveinä pidetään sitä, että tutkimuseettinen arviointi ja hyvien tutkimuskäytäntöjen huomioonottaminen ulottuisi tutkimusprosessin jokaiseen vaiheeseen. Toinen yleisesti hyväksytty eettinen ohjenuora on, että sosiaalityön tutkimuksen tulisi olla hyödyllistä ja rakentavaa tutkimukseen osallistuvien ihmisten

kannalta sekä yhteiskunnallisesti. Tutkimus ei saa hyödyttää ainoastaan tutkijaa tai kääntyä tutkimukseen osallistuvia ihmisiä vastaan. Tutkimuseettisesti tutkimuksen tekemisen lähtökohta on se, että tutkija pystyy erottamaan oikean ja väärän konkreettisissa ratkaisuissa. Silloin kun tutkija ei osaa erottaa mikä on eettisesti oikein, syntyy eettinen ongelma. Sosiaalityön tutkimukselle ominaista on oikean ja väärän pohdinta, mutta eettisesti ongelmallisten ulottuvuuksien tarkastelu on tutkimuksissa vähäisempää. (Rauhala & Virokangas 2011, 236–239.) Omassa tutkimuksessani olen omasta mielestäni vienyt tutkimusprosessia eteenpäin eettisellä tavalla. Myönnän kuitenkin kiinnittäneeni enemmän huomiota siihen, että teen asiat oikein kuin että olisin pohtinut tutkimukseni mahdollista yhteiskunnallista vaikutusta eettisessä mielessä. Tutkimuksessani näkyy oma arvopohjani ja kriittinen vire sosiaalipalveluiden leikkauksia kohtaan. Koen, että tutkimukseni hyödyttää kolmatta sektoria ja niitä organisaatioita, joiden työntekijöitä haastattelin, koska tutkimukseni avulla heidän äänensä tulee kuuluviin.

6 Käsitukset hyvinvointiyhteiskunnasta ja sen muutoksesta

Yhteiskunnan muutoksia koskien löysin aineistostani neljä käsittekkategoriaa. Kategoriat ovat kunnan/yhteiskunnan linjaukset, kilpailutukset, asiakkaan vapaus valita ja asiakaskunnan muutos. Olen rakentanut kategoriat haastatteluista löytämiäni merkitysyksiköiden avulla. Näitä yksiköitä ovat yksittäiset sanat, lauseet ja virkkeet. Olen pyrkinyt ymmärtämään mitä haastateltavat ovat tarkoittaneet ja olen poiminut näitä merkityksiä ja muodostanut niistä kategorioita. Alla olevaan kuvioon olen koonnut käsittekkategoriat. Kategoriat ovat keskenään hierarkkisesti saman arvoisia, mutta olen lähtenyt käsittelemään kategorioita yleisestä kohti yksityistä, eli yhteiskunnan linjauksista kohti itse asiakasta.

Kuvio 1. Käsitukset hyvinvointiyhteiskunnasta

6.1 Yhteiskunnan ja kunnan linjaukset

Tämä käsittekkategoria kunnan/yhteiskunnan linjauksista pitää sisällään käsityksiä kunnan tekemistä säästöistä kunnan itse tuottamissa palveluissa ja siitä, kuinka nämä säästöt vaikuttavat kolmanteen sektoriin. Käsittekkategoria pitää sisällään myös ajatuksia siitä, kuinka vanhuksat pyritään nykyään hoitamaan mahdollisimman pitkään kotonaan ja siitä, kuinka tämä vaikuttaa kolmannen sektorin vanhuspalveluihin. Haastatteluaineistosta oli luettavissa, kuinka kunnan säästötavoitteet heijastuvat kolmannen sektorin toimintaan: kunnat haluavat ostaa palvelun mahdollisimman halvalla, jolloin palvelu pitää pyrkiä tuottamaan mahdollisimman halvalla.

Aineistosta ilmeni, että kolmannen sektorin työntekijöillä on käsitys siitä, kuinka kunnan tekemä linjaus koskien kunnan omaa palvelun tuotantoa vaikuttaa kolmannen sektorin organisaatioiden toimintaan. Esimerkiksi muutokset kotihoidon hoitokäytännöissä näkyvät kotiin pyydetävän vapaaehtoistyön toiminnassa lisääntyvinä soittopyyntöinä ja lisääntyvänä vapaaehtoisen avun tarpeena.

H5 ”Kotipalveluihmisten niin kun sie rajataan...Et he ei enää käy kaupassa asiakkaan puolesta, eikä pysty irrottautumaan näihin lääkärisaattoihin...että se lisää niin kun hyvin paljon tätä mejän toimintaa.”

H2 ”...kun yhteiskunnassa joku muutos tapahtuu, niin se oikeestaan näkyy heti täällä meillä...pyyntömäärä kasvaa eli avuntarve aina valtaisa ja sitte se näkyy myös siinä, miten niitä pyyntöjä esimerkiks välitetään, eli kotihoidon muutokset näkyy sillä, että soittokäytäntö muuttuu heillä. He ei tienny esimerkiks enää niin paljo vanhuksista ja vaan sanovat, että hän vaan välittää tän pyynnön, eikä niin ku osannu kertoa niitä perusseikkoja mitä me vaaditaan. Tai sit tosiaan se, että ulkoiluosa-alue aloitettiin meillä sen takia, kun muutos tuli. Eli ulkoilupyyntöjä alko tuleen niin paljon, että (nimi) ei pystynyt niitä enää yksin hoitamaan, vaan sitten tosiaan nää ystäväpyynnöt jaettiin kahdelle työntekijälle ja edelleenkin niitä tulee, tulee ja tulee enemmissä määrin, eli ihan valtavasti. Eli aina se muutos mitä vähänkin tuolla on, niin se jotenkin kertaantuu täällä meillä.”

Edellä oleva sitaatti kertoo kotipalvelussa tapahtuneesta muutoksesta, joka heijastuu avun tarpeena kolmannelle sektorille. Kotipalvelun tehtävänkuvaa on rajattu ja kotipalvelu tekee ainoastaan sille määrättyjä tiettyjä asioita, joihin ei kuulu asiakkaan vieminen kauppaan tai lääkärille. Näihin tehtäviin tarvitaan vapaaehtoista, koska jos asiakkaalla ei ole omasta takaa sosiaalista verkostoa; sukulaisia tai ystäviä, ei ole muuta vaihtoehtoa kuin vapaaehtoisten tarjoama apu tai ostettu palvelu. Tehtävänkuvien selkeyttäminen ammattilaisten ja vapaaehtoisten välillä voi olla haastavaa. Kyse on siitä, mitkä tehtävät kuuluvat kenellekin. Esimerkiksi Mykkänen-Hänninen (2007, 33–35) on kirjoittanut vapaaehtoistyön ja ammatillisen työn yhteensovittamisesta. Kun kotipalvelussa on tehty linjaus siitä, että he eivät avusta vanhuksia kauppaan, jää tämä tehtävä toisten hoidettavaksi. Jos vanhuksella ei ole omaisia tai ystäviä, jotka voisivat

auttaa, astuvat kuvaan vapaaehtoiset. Julkisella vanhushpalveluiden puolella kärsitään resurssivajeesta ja puutteet ovat kotihoidon palvelujen suppeudessa sekä laitospaikkojen ja tehostetun palveluasumisen paikkojen vähydessä. Kunnalliset kotihoitajat näkevät suurimpina palveluaukkoina siivouksen ja muun tuen tarpeen arjessa, vanhusten ulkoilun tarpeen ja yksinäisyyden. (Virkki ym. 2011, 55, 56) Juuri näitä palveluaukkoja paikataan vapaaehtoistyön keinoin.

H5 ”...että tää on hyvinvointia, että hoidetaan vanhukset mahdollisimman pitkään lähes loppuun asti kotona, joka tarkoittaa sitä, että vapaaehtosten osuutta kaivataan entistä enemmän...se on muuttanut meidänkin työtä kyllä tota haasteellisemmaksi...että ei voida enää auttaa vapaaehtosen voimin.”

Edelle oleva sitaatti kertoo siitä, kuinka yhteiskunnallinen tavoite hoitaa vanhukset mahdollisimman pitkään kotona heijastuu vapaaehtoistyön lisääntyvänä tarpeena. Sitaatista on kuitenkin luettavissa, että vanhusten tilanteet ovat muuttuneet entistä haasteellisemmiksi, eikä kaikkiin tilanteisiin pystytä enää vastaamaan vapaaehtoistyön avulla. Tämä on ymmärrettävää, sillä jos vanhuksia pyritään hoitamaan kotona mahdollisimman pitkään, tulisi kotiin tarjottavan hoidon olla entistä kattavampaa ja monipuolisempaa, mutta onkin tapahtunut päinvastainen ja kotihoidon toimenkuvaa on entisestään supistettu. Vapaaehtoisvoimin tähän hoitovajeeseen vastaaminen tuntuu epärealistiselta, sillä vapaaehtoistyötä tehdään maallikkojen osaamisella. Sitaatin maininta siitä, että vanhukset hoidetaan ”mahdollisimman pitkään, lähes loppuun asti kotona”, pitää paikkaansa. Vanhusten laitoshoidon vähentäminen on ollut tietoinen poliittinen päätös. Tärkeänä ja ensisijaisena pidetään sitä, että vanhuksella olisi oikeus tai toisaalta velvollisuus, asua kotonaan tai kodinomaisissa olosuhteissa mahdollisimman pitkään. (Anttonen 2009, 70–71.)

H6 ”...kunnan omiin palveluihin ei kaikkien niin kun, ei pääse, on pitkät jonot...et ihmiset lähtee hakeen apua sitten tämmösistä paikoista.”

Kuntien riittämätön palvelutarjonta näyttäytyy siten, että kaikki halukkaat eivät saa toivomaansa palvelua ja apua kunnalliselta puolelta, jolloin heidän on haettava apua muualta eli toisin sanoen kolmannelta sektorilta tai yksityisiltä palveluntuottajilta. Saman asian toteaa Mykkänen-Hänninen (2007). Julkisen sektorin palvelut eivät riitä

vastaamaan palveluntarpeeseen, jolloin avun tarvitsijat eivät saa tarvitsemiaan palveluita ja näin paineet näkyvät järjestökentällä (Em. 15).

Haastatteluista oli luettavissa käsityksiä taloudellisesti tiukasta ajasta. Kunnan pyrkiessä minimoimaan kustannuksia, heijastuu se palveluntuottajan toiminnassa siten, että samaa palvelua pyritään tuottamaan yhä pienemmillä resursseilla. Hinnoittelemalla oman palvelunsa kunnalle liian kalliiksi, voi käydä niin, että kolmannen sektorin organisaatio hinnoittelee itsensä ulos kilpailusta. Haastateltavat kokivat, että heidän täytyy pyrkiä tuottamaan palvelua pienemmillä resursseilla. Käsitys siitä, että muissa vanhuksille tuotettavissa palveluissa säästetään ja kolmannen sektorin täytyy pyrkiä paikkaamaan tuota säästöjen aiheuttamaa vajetta, löytyi myös aineistosta.

H3 “Kunnat joutuu koko ajan tiukemmalle ja tiukemmalle, eli kolmatta sektoria tarvitaan, eli kyl mä nään sen, että mitä huonommin tällä maalla menee, niin sitä enemmän mulla on töitä. Siis elikkä sitä enemmän tarvitaan sitä volyymia sinne vapaaehtoistoimintaan, että pystytään auttaan ja oleen tukena, monissa tälläsissä asioissa , mutta tietenkään emme mekään ole kaikkivoipia, ei me voida tehdä kaikkea.”

H4 “...kyllähän säästöt, raha, ne on ne suurimmat...kauheestihan säästetään, ihan kaikesta ja sehän näkyy siinä, että hoitajia yritetään ajaa siihen, että tehdään vaan se tarvittava...eihän ihminen elä sillä, että se pestään ja puetaan, vaan se tarvii sitä toisen ihmisen läsnäoloa.”

H1 ”Hyvinvointiyhteiskunnan muutosten vaikutuksista...No varmaankin se, että, et niin ku ainakin se, että hyvin paljon säästetään ja, niin kun ainakin niin kun justiinsa näistä meidän palveluista, että pitäis olla niin kauheen kustannustehokasta ja sit kuitenkin se puoli siinä, että me tehään kuitenkin ihmisten kanssa töitä. Et se on hyvin hankala se tavallaan semmonen balanssi siinä semmosen tuotteistuksen ja sit sen niin kun tavallaan kansalaisjärjestötoiminnan niin kun välillä.”

H6 ”...ennen kaikki palvelut on ollu melkeenpä sen kunnan tuottamia palveluja sitten, mut nythän niitä sitten voi sitten tuottaa muutkin, eli kaupunki ostaa niitä

elikkä sinänsä ollaan niin ku toisaalta samanlailla ku kunta, että toimitaan palvelun tuottajina...että voisko sanoa näin, että samaa palvelua tehdään yhä pienemmällä rahalla koko ajan. Että se mitä siitä sitten palvelun tuottajanakin saa, niin ne ei hirveen suuria summia ole sitten kuitenkaan ja varmaan niin ku vähemmän päin joka puolella. Et kunnilla, kunnat säästää.”

Kuntien talous on ja pysyy kireänä. Kuntatalouden menot uhkaavat kasvaa ja kuntatalouden velka jatkaa kasvamista. Eräs kuntien menojen kasvuun vaikuttava asia on ikärakenteen muutos. (Valtioneuvosto 2016.) Sitaateista on luettavissa se, että säästöt syövät vanhuksille suunnattujen palvelujen tasoa. Tehostetussa palveluasumisessa samaten kuin kotipalvelussa tämä voi tarkoittaa sitä, että henkilökunnalla ei ole käyttää aikaa muuhun kuin aivan välttämättömään eli vanhusten fyysisten tarpeiden hoitoon. Kuten alemmassa sitaatissa sanotaan, ei ihminen elä pelkästään sillä, että hänen fyysiset tarpeensa tyydytetään, vaan vanhukset tarvitsevat myös toisen ihmisen läsnäoloa. Tässä on taas kyse samasta rajojen vedosta ammattilaisten ja vapaaehtoisten tekemän työn välillä, eli kenelle kuuluvat mitkäkin tehtävät.

H6 ”...raha-automaattiyhdistykseltä on saatu meidän projekteihin hyvin rahaa, mut mitkä heidän linjaukset tulee olemaan tulevaisuudessa...”

Kolmannen sektorin toimijat joutuvat muovaamaan toimintaansa toimintaympäristöönsä nähden. RAY:n avustukset ovat monelle toimijalle toiminnan elinehto. Säästöt ja paineet saada toiminta rahoitettua ovat kolmannen sektorin arkipäivää. Raha-automaattiyhdistyksen rahallinen avustus on erityisesti monelle pienelle järjestölle toiminnan jatkuvuuden edellytys ja suuremmille järjestöille RAY:n tuki mahdollistaa toiminnan kehittämisen (Kumpula 2008, 45).

Käsittekatgoria kunnan/yhteiskunnan linjaukset pitää sisällään käsityksiä säästöistä, supistuksista ja riittämättömistä julkisista palveluista, jotka kaikki resonoivat vaikutuksina kolmanteen sektoriin. Kaiken kaikkiaan käsitykset olivat luonteeltaan negatiivisia. Kunnan/yhteiskunnan linjaukset vaikuttavat kolmannen sektorin toimintaympäristöön ja tässä tapauksessa nuo linjaukset näyttäytyivät negatiivisessa valossa, luoden painetta kolmannelle sektorille.

6.2 Kilpailutus

Käsittekkategoria kilpailutukset pitää sisällään haastateltavien pohdintaa siitä, kuinka kolmannen sektorin on pakko osallistua kunnan tekemiin kilpailutuksiin, jotta toiminta voisi jatkua ja olla ylipäänsä mahdollista. Kunnat kilpailuttavat palveluntarjoajat, jolloin palveluntarjoajien on määriteltävä palvelunsa ja siitä pyytämänsä hinta. Aineistoni perusteella kilpailutukset kertovat kireästä taloustilanteesta sekä siitä, kuinka hankalaa kolmannen sektorin organisaatioiden on pärjätä kunnan järjestämässä kilpailutuksessa. Katajamäki (2011) kirjoittaa, kuinka järjestöt ovat joutuneet kilpailuvaltiossa tilanteeseen, jossa ne joutuvat kilpailemaan kansallisten ja kansainvälisten suuryritysten kanssa ja on syntynyt asetelma, jossa järjestöjen menestymisen mahdollisuudet ovat rajalliset (Em., 53).

H4 ”...meidänkin talo on kilpailutettu...eli kilpailutus on yks tän päivän trendi, että et kaupunki mieltii että mistä halvimmalla saa.”

H1 ”...et onks siinä mitään järkee, jos kaupunki halua tukea kolmannen sektorin tuottajia, niin sitten kuitenkin järjestetään tällanen kilpailutus, jossa kukaan kolmannen sektorin tuottaja ei pärjää.”

H7 ”...että kilpailutukset on...siinä on tietysti tosiaan ne kustannukset, mutta onneksi se laatukin kuitenkin kriteerinä.”

Ensimmäisen sitaatin mukaan kilpailuttaminen on päivän trendi. Palvelun tuottajien on osallistuttava kilpailuihin, jotta heidän toimintansa jatkuisi. Jos kunta ei ostaisi kolmannen sektorin tuottamaa palvelua, todennäköisesti tuo palvelu loppuisi. Toisessa sitaatissa haastateltava viittaa siihen, että kolmannen sektorin organisaatioiden on vaikea kilpailla suurien monikansallisten hoivayritysten kanssa, sillä niiden budjetti on moninkertainen pieniin järjestöpohjaisiin organisaatioihin verrattuna. Kolmannessa sitaatissa kuitenkin todetaan, että onneksi kustannusten lisäksi myös laatuksiteerit merkitsevät kilpailutuksessa. Kansalaistoiminnan ja palvelutuotannon sovittaminen yhteen ei ole ongelmantonta, koska näiden toimintalogiikat ovat niin erilaisia. Kolmannen sektorin palvelutuotannon on kuitenkin oltava taloudellisesti kannattavaa,

eikä järjestötoimintaan monesti kuuluva asia ilmaisperiaate saa vaikuttaa palveluiden hinnoitteluun. (Harju 2003, 184–185.) Toikka (2012) kirjoittaa yhteiskunnallisista yrityksistä, jotka ovat Toikan mukaan moderneja kolmannen sektorin yrityksiä. Yhteiskunnalliset yritykset toimivat normaalien yritysten tavoin, mutta niiden taustalla on sosiaalinen missio ja päätavoitteena on tuottaa yhteiskunnallista hyvää. (em. 98–99.) Kilpailutukset ajavat kolmannen sektorin organisaatioita muuttamaan toimintaansa markkinatalouden logiikan mukaiseksi.

H3 ”Siis meillä on, meillä on kotipalvelua, meillä on siellä osastolla niin ihan ihan maksullista kotipalvelua ja vielä muutama vuosi sitten me oltiin kaupungin kumppani siinä, että kaupunki osti meiltä, mutta kun kaupunki kilpailuttaa aina ja, no joo. Varmaankin yleensä sitten päätyy siihen halvimpaan ratkaisuun, niin niin tota ei me olla enää mukana.”

Sitaatti kertoo, kuinka kunnan ostopäätökset vaikuttavat kolmannen sektorin toimintaan. Jos palvelulle ei ole enää ostajaa, ei palvelua kannata siis tuottaa. Kilpailutukset vaikuttavat suoraan kolmannen sektorin palvelutuotantoon, sillä elinehto on, että kunta ostaa palvelun.

6.3 Asiakaskunnan muutos

Tämä käsittekattegoria pitää sisällään näkemyksen siitä, että kolmannen sektorin organisaatioiden asiakaskunta on muuttunut. Muutos näkyy asiakkaitten kuntoisuudessa. Kolmannen sektorin palveluita tarvitsevat vanhuksat ovat haastateltujen käsitysten mukaan nykyään huomattavasti entistä huonokuntoisempia kuin ennen. Aineistosta oli havaittavissa käsityksiä siitä, että vanhuksat elävät kotona entistä huonokuntoisempina ja vanhuksat siirtyvät asumispalveluiden piiriin entistä huonokuntoisempina. Nykyisen vanhushoivapolitiikan tavoitteena onkin, että vanhuksat asuisivat kotonaan mahdollisimman pitkään (Anttonen, Häikiö & Valokivi 2012, 32).

H5 ”Tää vanhusten kunto on aivan toista mitä viis viiva kymmenen vuotta sitten...yhä enemmän ollaan pulassa niissä tilanteissa kun ei enää vapaaehtoistyö voi auttaa.”

H4 ”...se kuntoisuus muuttuu ihan hirveesti, että ei tulla enää palvelukotiin asumaan semmosta pitkää elämää, vaan tullaan sitten melkein siihen saattohoitovaiheeseen, että ei tulla, että se palvelukodin alkuperäinen ajatus on hukumassa. Että laitoshoidoja ku puretaan, sitte tehdään tätä tehostettua asumispalvelua, mikä on käytännössä sama, mutta maksajat on eri.”

H2 ”Näkemyks on näin, että ku sitten vaan huononnutaan ja ollaan kotona pidempään ni...Sitten ollaan enemmän autettavia, enemmän apuvälineitä...Et se huonokuntoisuus, se raihnaisuus sit kyllä, se on lisääntymässä. Että reippaat vanhukset tota ei paljo soittele, eli sit ollaan tosi huonossa kunnossa.”

H7 ” Et eihän se asukkaille, et samalla taustalla sitä tullaan, no okei entistä iäkkäämpänä, entistä enemmän ehkä apua tarvitsevana, mitä silloin kun mäkin oon seittemän vuotta sitte suunnilleen tänne sitte tullu niin, kyllä sen sinä aikanakin huomaa. Sen että ikä on ihmisillä lisääntynyt ja tosiaan ne avun tarpeet.”

Haastateltavilla on käsitys siitä, että vanhukset ovat huomattavasti huonokuntoisempia kuin aikaisemmin. Jopa niin huonokuntoisia, että vapaaehtoiset ovat liian haastavien tilanteiden edessä. Palvelukotiin tullaan aikaisempaa myöhemmässä vaiheessa, lähes saattohoitovaiheessa. Käsitysten mukaan vanhusten kuntoisuus on huonompaa ja yhä huonompikuntoiset vanhukset hoidetaan kotonaan ja palvelukotiin siirrytään elämän lopun jo hämmöittäessä. Palvelujärjestelmää on lähivuosisikymmeninä muutettu laitoskeskeisestä kohti avopalveluita, mutta samalla kuitenkin ikäihmisten mahdollisuus saada kunnallisesti tuotettua kotipalvelua on heikentynyt (Särkelä, Vuorinen & Peltosalmi 2005, 83). Palvelujärjestelmässä tapahtuneet muutokset näkyvät siten, että palveluasumisesta on tullut laitoshoidoa ja vanhusten kotona kotihoidon turvin hoidetaan huonokuntoisia, sairaita ja iäkkäitä vanhuksia, jotka tarvitsevat runsaasti päivittäistä apua. (Tenkanen 2007, 181.) Asiakaskunta on aineiston perusteella muuttunut muutenkin kuin vain asiakaskunnan kunnan huonontumisen osalta. Asiakaskunnasta on tullut aiempaa heterogeenisempi.

H4 ”Toisaalta tää huonokuntoisten ihmisten nuorentuminen, päihdeongelmat alkaa näkymään. Heille ei oo enää paikkoja, et tulee päihdepuolen dementikkoja. Tulee kovin paljon ja sitte heidän sijoittamiset, ku heille ei oo semmosia omia paikkoja. Heidän sijoittaminen on haastavaa, haastavaa ku aattelet, et fyysisesti hyvinkin hyväkuntosia.”

H4 ”...monimuotoistuu...mutta uskoisin, että sen henkisen puolen hoitaminen tulee lisääntymään siinä missä sitte tää saatika monikulttuurisuus, että ei mee kauan että alkaa tulla ja. Tai ne nykyajan ongelmat tulee näkymään sitte eri tavalla sitte vanhuspuolella, että nyt me hoidetaan niitä vanhuksia on erilaisen elämän käyneet läpi ja ovat fyysisestikin hyvässäki kunnossa semmosen kovan työn ja muun takia. Ja ovat somaattisestikin aika terveitä. Mutta vähintään on diabetes, jos ei oo mielenterveys tai päihdeongelmaa että.”

H5 ”...tulikohan niitä näin 3000 avunpyyntöä kaikessaan viime vuonna...se on enemmän koko ajan. Ja pyynnöt monimutkaistuu...”

Käsityksistä ilmenee, että myös nuoret ihmiset voivat olla hyvin huonokuntoisia ja osasyynä olisi päihdeongelmat, diabetes, mielenterveysongelma tai muita ongelmia. Sitaateista voi päätellä, että haastateltavilla on käsitys siitä, että vanhusten avuntarve lisääntyy ja ongelmat lisääntyvät ja monimutkaistuvat. Vanhusväestö on heterogeeninen ryhmä ja vanhusten palveluntarpeet ovat erilaisia. Vanhusväestön heterogeenisuus jääkin helposti huomiotta esimerkiksi tilastoja tarkastellessa. (Ylä-Outinen 2012, 166–167.)

Vanhuksista ja vanhuspalveluista puhuttaessa huomio kiinnitetään helposti vanhusten lisääntyvään määrään ja huoltosuhteeseen. Huomionarvoista tämän lisäksi on pohtia ja varautua tulevaisuudessa siihen, kuinka ikääntyvä väestö myös muuttuu entistä heterogeenisemmäksi. Kuten edellä olevat sitaatit kertovat, myös nuoret ihmiset voivat olla aikaisempaa huonokuntoisempia. Monikulttuurisuus ja muista kulttuureista Suomeen saapuneet ikääntyvät vaativat omanlaistaan osaamista niin ammattilaisilta kuin vapaaehtoisilta, mikä lisää haasteita niin ammattilaisen- kuin vapaaehtoistyöhön.

6.4 Asiakkaan vapaus valita

Tämä kategoria löytyi kahden haastateltavan haastattelusta. Haastateltavat toivat ilmi, kuinka he näkivät positiivisena muutoksen siinä, että asiakkaalla on nykyään mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, minkä palvelun he valitsevat. Valinnan vapauteen ei vaikuttanut pelkästään vanhuksen taloudellinen tilanne, vaan myös palveluseteli nähtiin valinnan vapautta tuovana muutoksena.

H7 "Saa kaupungin palvelusetelin ja valita palvelun tuottajista, vertailla hintaa ja laatua ja käydä itse paikoissa katsomassa."

Palvelusetelit ovat yleistymässä ja taustalla on ajatus tarjota asiakkaille mahdollisuus valita palveluita. Asiakkaalla on palvelusetelin avulla mahdollisuus valita itse palveluntuottaja ja myös vaihtaa halutessaan palveluntuottajaa. Asiakkaan oman valinnan nähdään parhaiten vastaavan hänen omiin tarpeisiinsa. (Toikka 2012, 67.) Pyrkimyksenä on, että Palveluseteli toimii mahdollistavana välineenä, jonka avulla asiakas saa itse vertailla palveluja ja valita niistä mieleisimmän. Palveluseteleitä on tosin kritisoitu siitä, että ne eivät välttämättä itsessään riitä haluttuun palveluun, jolloin asiakas joutuu itse maksamaan palvelun hinnan ja palvelusetelin väliin jäävän erotuksen. Palvelusetelin mukanaan tuoma valinnanvapaus koskee siis todellisuudessa ainoastaan niitä, joilla on riittävästi varallisuutta ja myös mahdollisuutta olla aktiivinen ja vertailla eri paikkoja keskenään. Laadun ja hinnan vertailu ja eri palveluntuottajan paikoissa vierailu vaatii vanhukselta paljon aktiivisuutta ja jaksamista. On hyvä muistaa, että monet vanhukset, jotka tarvitsevat itselleen paikan tehostetusta palveluasumisesta harvoin itse pystyvät moiseen aktiivisuuteen. Tässäkin ne vanhukset jotka eivät pysty enää itse hoitamaan asioitaan, jäävät ikään kuin ulkopuolelle.

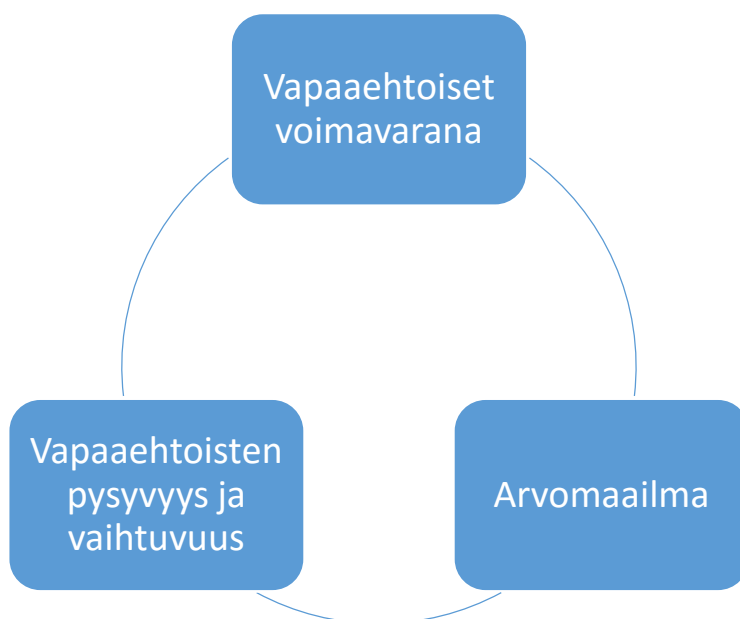
H2 "...jos on ollu maksukykyinen asiakas ja hän on sanonu, että vaikka voi maksaakin tästä, niin ollaan sitten välitetty heti sinne, että nyt teidän kautta vois ottaa yhteyttä tähän, koska rouva sano, että hän voi maksaa näistä käynneistä."

Edellinen sitaatti kertoo siitä, että varakas vanhus voi ostaa itselleen kaipaamiaan palveluita. Taloudellisesti hyvä tilanne takaa sen, että vanhus saa itse määritellä

palveluntarpeensa ja hankkia haluamansa palvelut. Todennäköistä on, että tulevaisuudessa itse palvelunsa maksavien ikäihmisten määrä tulee jatkuvasti kasvamaan (Särkelä, Vuorinen & Peltosalmi 2005, 85).

7 Käsitteet vapaaehtoistyöstä ja sen muutoksesta

Hyvinvointivaltion lisäksi keskityin tutkimuksessani myös vapaaehtoistyöhön. Pyrin löytämään aineistostani käsitteitä vapaaehtoisuudesta ja vapaaehtoistyöstä ja niiden merkityksestä kolmannen sektorin organisaation työntekijöille. Haastateltavat toivat esiin, kuinka tärkeänä he pitävät vapaaehtoisten tekemää työtä ja heidän antamaa panosta vanhustalveissa. Ensimmäinen käsitteekategoria onkin vapaaehtoiset voimavarana, joka pitää sisällään vapaaehtoisten toiminnalle tuoman lisäarvon ja merkityksen. Aineistosta nousi esiin myös käsitteekategoria vapaaehtoisten pysyvyydestä ja vaihtuvuudesta. Tämä kategoria pitää sisällään käsitteitä vapaaehtoisten sitoutumisesta ja sitoutumattomuudesta, sekä siitä mitkä asiat näihin vaikuttavat sekä käsitteitä vapaaehtoisista huolehtimisesta. Tässä kategoriassa tulee esiin se, kuinka omalaatuista vapaaehtoistyöntekijöiden kanssa työskentely on palkatun työntekijän näkökulmasta, sillä vapaaehtoisia ei motivoi samat asiat kuin palkattuja työntekijöitä, eikä heitä myöskään voi velvoittaa samalla tavalla kuin palkattuja työntekijöitä. Kolmas käsitteekategoria käsittelee arvomaailmaa, joka erottaa kolmannen sektorin toimijat julkisen sektorin sekä yritysten toiminnasta. Olen kuvannut käsitteekategoriat ympyrän muotoon, koska kategoriat ovat keskenään samanarvoisia ja yhtä tärkeitä.

Kuvio 2. Käsitteet vapaaehtoistyöstä

7.1 Vapaaehtoiset voimavarana

Tutkimukseni kolmannen sektorin organisaatioissa toiminta perustuu joko täysin vapaaehtoistyöhön tai vapaaehtoistyö on osa palkatun henkilökunnan pyörittämää toimintaa. Kysyessäni haastateltavilta käsityksiä vapaaehtoistyöstä yhtenä vahvana käsitteekategoriana esiin nousi vapaaehtoiset toiminnan voimavarana. Työntekijät arvostavat ja antavat suurta arvoa vapaaehtoistyöntekijöille ja ilman vapaaehtoistyöntekijöitä kolmannen sektorin toiminta ei olisi mahdollista.

H1 ”...se ekstra taas tuo sen niin ku sellasen niin ku miten me erotutaan muista. Et sitä toimintaa kyllä ihan älyttömästi rikastanu ne vapaaehtoiset.”

H6 ” Meillä on tilanteita, mitä me ei voitais esimerkiks välttämättä tehdä niin laadukkaasti, jollei meillä olis apuna näitä meidän vapaaehtosia.”

H4 ” Vapaaehtoiset on se että sekä asukkaiden että henkilökunnan rikastuttaja, vois sanoa, että tuo sitä lisäarvoa ja sitä aikaansa...joku ihminen saa siitä sen päivän ulkoilun ja seuran, että kyllä ne on aina niitä mitä ei voi mitata, eikä pystytä arvottamaan sillai että. Pieniä tärkeitä asioita, tällatteille ihmisille hyvin suuria.”

H1 ”...ihmiset ei oo ehkä vielä tajunnu millainen voimavara se vapaaehtoistoiminta ja semmonen niin ku, niin ku kansalaistoiminta yleensäkin on tässä, tässä nimenomaan tässä muuttuvassa maailmassa. Että mä oon ihan varma, että se tulee lisääntyyn ja lisääntyyn, niin ku lisääntyyn koko ajan. Aina semmonen niin kun, kun tosiaan kaikista palveluista leikataan, niin sit tottakai sitä pitää korvata niin kun jollain semmosella semmosella. Eikä sitä pidä niin ku mitenkään korvata vapaaehtoistoiminnalla, mut sit se että, et saadaan, kyl ne kuitenkin tuo sen semmosen erilaisen hyödyn ja avun siihen sit, mitä ei voi ehkä saada sit siltä, niin kun semmosella ammatillisuudella sit kuitenkin siihen.”

Vapaaehtoisten antama panos näyttäytyy toiminnan rikastuttajana, toiminnan laadun parantajana ja näin ollen vapaaehtoiset tuovat toimintaan lisäarvoa antamalla omaa

aikaansa ja työpanoksensa kolmannen sektorin käyttöön. Alimmasta sitaatista voi lukea, että vapaaehtoistyö todella toimii ammattilaisten työn täydentäjänä, ellei jopa korvaajana ja haastateltava arvioi, että kansalaistoiminnan määrä tulee tulevaisuudessa kasvamaan ja olemaan entistä isommassa roolissa. Vapaaehtoistyö on muodostanut järjestökentälle suuren sosiaalisen pääoman (Mykkänen-Hänninen 2007, 18). Vapaaehtoisten antama panos parantaa toiminnan laatua ja laajuutta, kuten seuraavista sitaateista selviää.

H4 ”Pääsääntöisesti meidän vanhustenkulttuurista vastaa vapaaehtoiset.”

H1 ”Et me ollaan järjestetty tapahtumia nyt aika paljon ja siellä on hyvin paljon mejän vapaaehtosia, et ei kyllä järjestettäis mitään tapahtumia, jos ei ois vapaaehtosia, et se olis ihan hirveen kuormittavaa, eikä ois samanlailla aikaakaan tehdä.”

Tähän käsitteeseen sisältyy myös käsitys siitä, kuinka vapaaehtoiset täydentävät tai paikkaavat palkattujen työntekijöiden tekemää työtä tai tuon työn puutteita. Vanhusten kanssa tehtävä hoitotyö on vaativaa ja ammattilaisten aika ei tunnu nykyresursseilla riittävät.

H7 ”...sitä mikä sitten menee nykyään hoitajilta niihin papereihin, niin sitä vajetta sitten paikata vapaaehtosilla siellä asukkaiden parissa esimerkiks...”

H7 ”...Hoitajille, että on niitä auttavia lisäksi, just saattoapuihin ja retkille...”

H6 ”...hoitajilla on omat tehtävänsä ja vapaaehtosilla on omat tehtävänsä, mut sit sitä lisäarvoa ja semmosta laatua pystyy myös nää vapaaehtoiset omilla teoillaan sitten tuomaan näitten asukkaitte arkeen, mihin kaikkeen hoitajat ei sitten taas pysty.”

H5 ”...mun käsitykseni on se, että kotipalvelun ihmiset aiemmin teki näitä töitä (mitä vapaaehtoiset nyt tekevät).”

Vanhusten hoitotyössä tai ylipäänsä hoitotyössä hoitajien työhön kuuluu paljon muutakin kuin itse vanhuksen hoitamista. Kuten edellä olevasta sitaatista voi lukea, myös paperityöt vievät hoitajilta aikaa. Vapaaehtoiset ovat olemassa juuri vanhuksia varten ja ovat valmiita antamaan aikaansa juuri heille. Näin vanhukset saavat kaipaamaansa huomiota, mitä ammattilaiset eivät pysty aina työnsä puitteissa antamaan.

H7 ”...toki täytyy muistaa se, että eihän vapaaehtoinen korvaa hoitajaa...”

H6 ”Päävastuuhan on aina työntekijöillä, missä tahansa vapaaehtoistoiminnassa.”

Vaikka vapaaehtoiset ovat suuri voimavara kolmannen sektorin vanhustyössä, on selvää, että vapaaehtoistyö ja palkkatyö pitävät sisällään erilaisia tehtäviä. Vastuu toiminnasta ei voi olla vapaaehtoisten harteilla, vaan vastuu on aina ammattilaisella, joka saa työstään palkkaa. Mykkänen-Hänninen (2007) on kirjoittanut vapaaehtoistyön ja ammatillisen työn yhteensovittamisesta ja näiden välissä olevista eri vahvuisista rajapinnoista. Toiminnan toimivuuden kannalta on tärkeää, että vapaaehtoisten ja ammattilaisten tehtävät on selvästi erotettu toisistaan.

H2 ”Että ihan kaikkea ei voi niin kun vapaaehtoisen varaan jättääkään...vapaaehtosia tarvittais aina vaan enemmän ja enemmän, eli yhteiskuntaa, vaikka ei voida tehdä mitään hoidollisia muuta, mutta jotenkin tuntuu, että yhteiskunta niin ku odottaa nykyään enemmän että tehään niin ku palkattomasti.”

H5 ”Ja niin kun meihin luotetaan, että me ilman muuta, et ne ei aina meinaa tajuta sitä, että tää on vapaaehtoistyötä, että tää ei ei oo niin kun mahdollista määrätä.”

Yllä oleva sitaatit kertovat siitä, että vapaaehtoistyöhön saatetaan luottaa jopa liikaakin siihen nähden, että vapaaehtoiset tekevät työtä omasta halustaan ja omilla ehdoillaan. Vapaaehtoisia ei voi velvoittaa eikä vastuuttaa tekemään vapaaehtoista työtä. Ylempään sitaattiin sisältyy käsitys siitä, että yhteiskunta odottaa, että enemmän asioita

tehtäisiin palkattomasti, mutta työntekijä näkee, että kaikkea ei voi jättää vapaaehtoisten varaan. Vuoden 2013 järjestöbarometristä selviää, että osa järjestöjen edustajista kokee, että kunnissa ei ymmärretä järjestömuotoista, yleishyödyllistä palveluntuottamista, jossa valtaosa toiminnasta perustuu vapaaehtoisten tekemään työhön (Hokkanen & Pirinen & Kuitunen 2014, 51).

Haastateltavat toivat esiin, kuinka arvokkaana he pitävät vapaaehtoisten tuomaa panosta. Haastateltavat toivat esiin, kuinka vapaaehtoisten avulla palvelun tasoa on mahdollista pitää yllä. Vapaaehtoisten tuoma panos paikkaa sitä vajetta hoitotyössä, johon palkattujen työntekijöiden aika ei riitä.

H1 "...millainen voimavara se vapaaehtoistoiminta...kaikista palveluista leikataan, niin sit tottakai sitä pitää korvata niin kun semmosella..."

H1 "...et meillä on niitä vapaaehtosia auttamassa...vapaaehtosen avullakin voidaan sehdä sit sellasta niin kun yksilöllistä, että pystytään viemään, viemään ulos ja niin kun tekeen semmosia asioita mikä sille, sille asukkaalle on ollu tärkeitä ennen, niin sit pystytään tarjoamaan, sitä myöskin niin kun, vaikka resurssit ois vähäiset."

H4 "...siihen päivittäiseen toiminnan pyörittämiseen menee niin paljon (aikaa), että siinä vaiheessa taas vapaaehtoiset astuu tällä hetkellä kuvioon."

Haastateltavat näkevät vapaaehtoiset tärkeänä voimavarana toiminnalle ja vapaaehtoisten antama panos näyttäytyy lisäarvona ja toiminnan rikastuttajana. Vapaaehtoisten työpanoksen avulla palvelun laatu pystytään pitämään hyvänä, vaikka itse fyysinen hoitotyö vie ammattilaisen ajan. Vapaaehtoiset pystyvät tuomaan toimintaan lisäarvoa, vaikka resurssit muuten olisivatkin vähäiset. Toisaalta aineistosta on luettavissa, että työntekijät ovat huolissaan siitä, kuinka paljon vapaaehtoisilta jo odotetaan ja kuinka vapaaehtoistyöhön jopa luotetaan liikaa siihen nähden, mitä vapaaehtoisilta voidaan edes odottaa ja vaatia.

7.2 Vapaaehtoisten pysyvyys ja vaihtuvuus

Vapaaehtoisuuteen liittyen aineistosta nousi esiin vahva käsitteellinen kategoria, joka käsittelee vapaaehtoistyöntekijöiden pysyvyyttä ja vaihtuvuutta. Aineistosta oli luettavista sekä vapaaehtoisista, jotka ovat olleet ja ovat edelleen hyvin sitoutuneita toimintaan. Toisaalta aineistossa oli paljon käsityksiä siitä, kuinka vapaaehtoisuus on muuttumassa pätkittäisemmäksi ja kausiluontoisemmaksi. Aineistosta oli luettavissa, että varsinkin nuorten vapaaehtoisten elämäntilanteet muuttuvat nopeastikin, jolloin vapaaehtoistyöhön osallistuminen on riippuvaista elämän muista osa-alueista, kuten töistä ja perhe-elämästä. Vapaaehtoistyötä organisoivat joutuvat tasapainoilemaan tämän seikan kanssa ja aineistosta oli luettavissa, että monet haastatelluista hyväksyvät vapaaehtoisuuden pätkittäisyyden osaksi ilmiötä. Ari Marjovuo (2014) on tutkinut väitöskirjassaan muun muassa vapaaehtoistyöhön sitoutumista. Marjovuo toteaa, että juuri vapaaehtoisten sitoutuminen on järjestöjä runsaasti askarruttava asia, sillä järjestöön rekrytoidut vapaaehtoiset pitäisi saada myös pysymään järjestössä. Marjovuo hahmottaa kahta sitoutumisen tyyppiä: syklistä ja lineaarista. Syklinen sitoutuminen tarkoittaa sitä, että vapaaehtoinen asennoituu sitoutumaan esimerkiksi yhden vuoden ajaksi ja lineaarinen sitoutuminen tarkoittaa sitä, että vapaaehtoinen on asennoitunut sitoutumaan pitkällä aikajänteellä. Sitoutuminen voi kuitenkin purkautua molemmissa sitoutumisen tyypeissä esimerkiksi yllättävän elämäntapahtuman takia. (Marjovuo 2014, 92–96.) Yhtenä vapaaehtoistyön nousevana trendinä on sirpalemaisuus, projektimaisuus ja lyhytkestoisuus (Pessi & Oravasaari 2010, 123).

H5 ”Niin, mut että vaihtuvuus se muutos on tapahtunut viimeisten vuosien aikana, että vaihtuvuus on huipussaan...Tää koko yhteiskunnallinen juttu varmaan, että siihen yhteiskunnassa niin monet, juuri tää että on pätkätöitä, työttömyyttä ja sitten päästäänkin töihin ja sitten ku puhutaan nuorista opiskeluasiat, työpaikka löytyy eri paikkakunnalta, mennään naimisiin, tullaan raskaaks, kaikki nää vaikuttaa.”

H6 ”...niin se elämä menee, et et muutetaan paikkakuntaa...hän haluaisi tehdä vapaaehtoistyötä ja nyt miulla on aikaa sitä tehdä ja sit sitä alotetaan se vapaaehtoistyö, mut sit saakin sen oman työn ja voi olla et se työ onkin jossain

muualla ku täällä, niin okei, se oli sen aika siinä sitten ja ihmisten aika ja voimavarat ei riitä kaikkeen.”

H3 ”...ehkä 60-40 prosenttia, että kuuskymmentä prosenttia on sitoutuneita ja nelkymmentä prosenttia sitten niin ku jättää sen sitte aika lyhyeen kokemukseen...on nuoria ihmisiä, joiden elämäntilanteet muuttuu.”

H1 ”On hyvin vaikeeta saada semmosia ihan älyttömän sitoutuneita vapaaehtosia, että elämäntilanteet muuttuu ja varsinkin nuorille ihmisille se ei tiedä, mistä saa töitä ja sillä...ja jotkut saattaa tosi aktiivisesti käydä puoli vuotta ja sit sanoo, että no nyt mulla on töitä, et mä en pääse, mut katotaan taas, et sit mä voin tulla ja sillai. Mut sekin täytyy jotenkin hyväksyä...”

H5 ”...enemmän on nähtävissä semmosta, että sitoutumiseen, sitoutumista kohtaan aristellaan, että sitä kovasti kysytään, että voinko oikeesti olla vaan kesän tai vain muutaman kerran.”

H2 ”Ja mulla tietysti, kun on paljon opiskelijoitakin, niin nehän on niitä pätkinä, niin se on kans siihen, mutta ilman opiskelijoita ei varmaan tulis mittään ja eli ollu kyllä niin suunnaton apu.”

H4 ”Niin, kyllä ja sellanen keikkaluonteisuus etenki, että ku mielellään tehtäis tempaus ja sit se olis. Mitä työyhteisötkin jonku verran tekee, mutta ei haluta sitoutua semmoseen, että tulen joka tiistai pitämään jumpan, että melkeen ne jotka sitte tekee niin, on jo eläkkeellä ollu jonkun aikaa ja tehny sitä työtä pidempää.”

H7 ”...vanhassa polvessa on on ehkä enemmän sitä vapaaehtoishenkee mitä ehkä uusissa tulevissa. Et se on vähän semmottis, joku semmonen kauhukuva taikka vähän semmonen, että mitenkä. Toivoo tietysti, että ei mene, mutta siihen suuntaan. Että nytkin niin on paljon semmosia meillä, jotka on ollu vapaaehtosena kymmene-kakskymmentä vuottakin sitoutuneina samaan paikkaan ja. Että semmonen pitkän linjan vapaaehtosuus, niin se voi muuttaa muotoonsa jonkin verran, että on ehkä, ehkä ehkä sitten enemmän semmosta, että ollaan

tapahtumissa, tempauksissa mukana, mutta sitten voi joukko vaihtua ja on uudet toimijat, jotka tekee jotakin muuta ja. Se on määräaikasempaa ehkä sitten jatkossa mä aattelin sitä niin.”

Vaikka vapaaehtoistyön luonne näyttäytyisi varsinkin nuorten tekemässä vapaaehtoistyössä pätkittäisenä, tuntuu se sitaattien mukaan olevan osa vapaaehtoistyötä joka pitää vain hyväksyä, sillä tosiasia on, että ihmisillä on rajalliset resurssit. Järjestöjen näkökulmasta vapaaehtoisten sitoutuminen ja sitouttaminen on tärkeää toiminnan jatkuvuuden kannalta. Toiminnassa on huomioitava se, että vapaaehtoisresurssi on herkästi haavoittuvaista; muuttuvat elämäntilanteet ja voimavarojen rajallisuus voivat johtaa siihen, että vapaaehtoinen jättäytyy pois toiminnasta. (Mykkänen-Hänninen 2007, 63.) Vapaaehtoisten sitoutuminen herätti ajatuksia myös siitä, kuinka vapaaehtoiset tulisi kohdata, jotta he viihtyisivät vapaaehtoistyön parissa.

H4 ”...vapaaehtonenkin pitää kohdata kun hän tulee. Nää vapaaehtoiset äänestää nopeesti jaloillaan, et jos he kokee, et he on aina tiellä.”

H2 ”...vapaaehtosen kuuleminen se erittäin tärkeä asia, että sieltä osataan sitten onkii se vapaaehtosenkin toive...lähtee tosiaan siitä vapaaehtosen tarpeista, haluista, toiveista, että mitä sä haluat tehdä.”

H6 ” ...kyllähän mekin täällä sitten yritetään heitä muistaa aina ja kiittää, järjestetään heille erilaisia tapahtumia vuoden aikana, mihin he voivat tulla halutessaan mukaan ja tuetaan niissä heidän omissa tehtävissään.”

Näyttää siltä, että vapaaehtoisia tulee huomioida riittävästi. Heidät pitää kohdata ja heitä pitää kuunnella. Tärkeää on, että vapaaehtoiset saavat itse vaikuttaa työtehtäväänsä, jotta vapaaehtoistyö olisi heille mielekästä. Sen lisäksi, että vapaaehtoinen saa vaikuttaa työtehtäviinsä on tärkeässä osassa myös vapaaehtoisten huomioinen osana organisaation toimintaa, jottei vapaaehtoisille tule tunnetta siitä, että he ovat tiellä.

H6 ”Ja ihmisten tarve kuulua johonkin, et se näkyy meidän ikäihmisten tämmösessä ryhmätoiminnassa, et ihmisist niin ku he tuntee, heistä tuntee et he kuuluu niin ku tähän organisaatioon ja se on heidän yhteisönsä sitten.”

Vapaaehtoistyössä korostuukin yhteisöllisyyden merkitys, jolla on merkitystä myös toimintaan sitoutumisen kannalta. Vapaaehtoistyöntekijä sitoutuu sekä toimintaan että toimintaympäristöön eli organisaatioon ja sen jäseniin. (Mykkänen-Hänninen 2007, 63–64.)

7.3 Arvomaailma

Aineistosta nousi esiin käsittekatgoria ”arvomaailma”. Tämä katgoria piti sisällään niitä asioita, jotka luonnehtivat kolmannen sektorin organisaatioiden erityisyyttä suhteessa julkisen tai yksityisen puolen toimijoihin. Arvomaailma muodostuu kolmannen sektorin työn luonnehdinnoista. Kiireettömyys ja ihmisläheisyys kumpuavat järjestöpohjaisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Kolmannen sektorin työntekijät käsittivät oman toimintansa ihmisläheisemmäksi ja kiireettömämmäksi.

H5 ”...kiireetöntä, ensimmäisenä tulee se kiireettömyys palautteena myös asiakkailta...että jos kunnallisen puolen palveluja ajattelee, niin kiire on se joka vie niin ku siitä hoitohetkestä sen lopunkin inhimillisyyden ja sen semmosen kohtaamisen, että meidän vapaaehtosilla on sitä aikaa...inhimillisyyys ja se semmonen lämpö välittyy mejän toiminnan kautta...”

H7 ”...ne (kaupalliset yritykset) edustaa jotenkin kovempaa maailmaa kuitenkin mitä tää meidän...meillä on ihmisläheinen työ ja ihmisten kanssa tekemisissä ollaan ja luodaan kotia ihan eri kuin ollaan jossain kansainvälisessä firmassa...”

H3 ”...se (toiminta) on hyvin henkilökohtaista, läheistä.”

Sitaateista on todettavissa se, että haastateltavat tekevät eron oman työnsä ja yksityisen ja julkisen sektorin tekemän työn välille. Kolmannen sektorin toiminta näyttyy hyvin erilaisena kuin yritysmailman toiminta. Kolmannen sektorin arvomaailmaan kuuluu ajan antaminen asiakkaalle ja asiakkaan kohtaaminen ihmisenä ihmiselle. Vapaaehtoisuus on tekijälleen arvotarkaisu ja organisaation vapaaehtoiset muodostavat keskenään arvoyhteisön, jota yhdistää eettiset arvot ja toisista välittäminen (Kumpula 2008, 49). Tämä käsitteekategoria tekee näkyväksi sen, kuinka haastattelemani kolmannen sektorin työntekijät käsittävät oman työnsä lähtökohdat arvomaailmaltaan pehmeämpinä kuin julkisen ja yksityisen sektorin toiminnan. Haastatteluaineistosta on luettavissa, että hoivayritykset, joiden toiminta on puhtaasti liiketaloudellista, näyttävät arvoiltaan täysin päinvastaisina kuin kolmannen sektorin arvot. Työntekijät tekevät selvän eron oman toimintansa ja hoivayritysten toiminnan välille.

H6 ”Et jollain, jotenkin niin ku pienimuotosempaa ehkä, voisko ajatella niin ku niin, jos nyt vertaa vaikka laitokseen, niin onhan ne nyt ihan eri kokosia paikkoja, et se on ehkä se kolmannen sektorin vahvuus juuri...niin kun ihminen ei uppoo niin ku massaan siinä kohti ja sitten semmonen et, niin vanha yhdistys kun mekin ollaan niin on sellasia ehkä joitakin pieniä perinteitä mitä on voinu pitää niin ku mukana.”

H1 ”...ku et meillä käy vapaaehtosia ja tavallaan meidän työntekijätkin on jo asennoitunu ehkä siihen niin ku, että me ollaan järjestö ja sillai niin ku semmonen yhdistystoimija että, että toimitaan niin kun, et ne arvot tässä meidän yhdistyksessä on ja niin ku sellaset ja meidän arvopohja on niin ku, ei välttämättä erilainen kauheen radikaalisti, mut...siinä on semmonen, niin ettei tavotella voittoa...et siinä ei oo semmosta tehokkuus, tehokkuusaspektia niin vahvasti ehkä kuitenkaan...”

Kolmannen sektorin toiminta käsitetään pienimuotoisempana kuin julkisen ja yksityisen sektorin toiminta, jolloin ihminen, asiakas voidaan kohdata paremmin. Myös yhdistystoimijuus nojaa sellaiseen arvopohjaan, että voitontavoittelu ei ole toiminnalle oleellista. Vapaaehtoisten toimiminen ammattilaisten rinnalla mahdollistaa ammattilaisten paremman keskittymisen omaan perustehtäväänsä (Kumpula 2008, 48).

Vapaaehtoisia ohjaavat altruistiset, humanitaariset ja uskonnolliset arvot ja nämä toimivat vapaaehtoistoimintaan ohjaavina arvoina (Grönlund 2013, 29).

8 Johtopäätökset ja pohdinta

Aineistosta löytämäni hyvinvointiyhteiskuntaa käsittelevät käsittekkategoriat ovat kunnan/yhteiskunnan linjaukset, kilpailutukset, asiakaskunnan muutos ja asiakkaan vapaus valita. Näissä käsityskategorioissa korostuu taloudellinen aspekti. Kunnan ja yhteiskunnan linjaukset käsittelevät säästöjä. Säästöjä joko julkisen sektorin palveluissa, joiden heikentyminen heijastuu kolmannelle sektorille, kuten kiristykset kotipalvelun työskentelyssä tai säästöjä koskien palvelua, jonka kunta ostaa, toisin sanoen kolmannen sektorin tuottamaa palvelua. Toinen käsittekkategoria kilpailutukset ovat osaltaan osa kunnan linjausta, sillä kilpailutusten myötä kolmannen sektorin organisaatioiden on ollut välttämätöntä muokata omaa toimintaansa, jotta ne pärjäisivät kilpailutuksissa. Käsittekkategoria asiakaskunnan muutos on yhtä lailla kunnan ja yhteiskunnan tekemistä linjauksista johtuvaa. Esimerkiksi vuonna 2012 voimaan tullut vanhuspalvelulaki painottaa vanhusten kotiin annettavia palveluita ja vanhusten kotona asumista (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista 2012, 5 § & 13§). Lain linjauksesta johtuen vanhuksia hoidetaan entistä enemmän kotiin, joten vanhukset asuvat pidempään kotona ja tarvitsevat sinne myös palveluita ja apua. Samainen linjaus johtaa siihen, että vanhukset siirtyvät palvelutaloihin ja tehostettuun palveluasumiseen entistä huonommassa kunnossa. Palvelujärjestelmän supistukset johtanevat myös siihen, että asiakaskunta muuttuu heterogeenisemmäksi, koska tehostettuun palveluasumiseen sijoitetaan myös nuorempia huonokuntoisia ja esimerkiksi päihdeongelmaisia ihmisiä. Käsittekkategoria asiakkaan vapaus valita toi esiin positiivisena sen, että palvelusetelin myötä asiakkailla on mahdollista itse vertailla ja päättää paikka, josta haluamansa palvelun ostaa. Samaten positiivisena näyttäytyi asiakkaan mahdollisuus ostaa haluamansa palvelu. Palvelusetelin käyttö vaatii kuitenkin asiakkaalta paljon voimavaroja ja käytännössä tehostettuun palveluasumiseen hakeutuva vanhus ei todennäköisesti pysty itse vierailemaan paikoissa ja tekemään vertailua eri palvelun tuottajien välillä. Vaikka asiakkaalla on vanhuspalveluissa vapaus valita palvelun tuottaja, tarkoittaa tämä käytännössä vain niitä vanhuksia, joilla on omainen, joka voi auttaa heitä ja niitä vanhuksia, joilla on varaa käyttää omia rahojaan palveluun. Valinnan vapaus on todellisuutta ainoastaan sellaisille vanhusasiakkaille, joilla on varaa itse kustantaa

palvelusetelin ja todellisen palvelun hintaero, sillä palvelusetelin arvo ei välttämättä riitä kuin halvimman palveluntuottajan palveluun, jos siihenkään. Anttonen, Häikiö ja Valokivi (2012) ovat kirjoittaneet, kuinka vanhushoivapolitiikka tukee aktiivisuutta ja vahvaa toimijuutta, ja näin ne vanhukset jotka ovat huonossa kunnossa eivätkä ole vahvoja toimijoita, jäävät tuetta ja saattavat jopa jäädä huomaamatta ja huomiotta vanhuspolitiikassa (em. 41). Käsitteet yhteiskunnasta näyttävät aineiston perusteella keskittyvän vahvasti taloudellisiin asioihin negatiivisessa sävyssä. Säästöt, supistukset ja kilpailutukset ovat vanhuspalveluiden arkea. Positiivisena asiana näyttää asiakkaan mahdollisuus valita oma palvelunsa, mikä kuitenkin edellyttää vanhukseksi vahvaa toimijuutta toteutuakseen.

Laitoshoidon vähentäminen on ollut suomalaisen hoivapolitiikan tavoite jo useiden vuosikymmenien ajan. Vanhusten laitoshoidon määrän laskiessa palveluasuminen vastaavasti nousi, mutta ei kuitenkaan korvannut laitosmaisesta hoidosta kattavuuden laskua. Samalla kun pyritään siihen, että mahdollisimman moni vanhus saisi kotiin tarvittavat vanhuspalvelut yhä useampi kotona asuva vanhus pitää kotiin saamaansa apua riittämättömänä. (Kröger 2009, 117–118.) Tämä tuntuisi olevan linjassa tutkimusteni tulosten kanssa siinä, että vapaaehtoiset kohtaavat kotiin tehtävässä vapaaehtoistyössä entistä useammin hankalia tilanteita, tai että joskus tilanteet ovat niin hankalia, että vapaaehtoistyön keinoin ei voida vanhusta enää auttaa. Hoivan saaminen kunnalta on vanhusten ja heidän omaistensa näkökulmasta aiempaa suppempaa ja pääseminen hoivapalvelujen piiriin entistä hankalampaa (em. 125). Tutkimukseni tuloksista käsitteistöä ”asiakaskunnan muutos” kertoo kyseisestä kehityksestä. Kotona asuvat vanhukset ovat entistä huonokuntoisempia ja tehostettuun palveluasumiseen siirtyvät vanhukset ovat myös entistä huonokuntoisempia.

Käsitteet vapaaehtoistyöstä ilmenivät kolmena käsitteistöä: vapaaehtoiset voimavarana, vapaaehtoisten pysyvyys ja vaihtuvuus sekä arvomaailma. Käsitteet vapaaehtoisista ja vapaaehtoistyöstä olivat sävyiltään hyvin positiivisia. Vapaaehtoiset nähdään toiminnan rikastuttajina ja täydentäjinä, laadun parantajina ja ylipäänsä suurena voimavarana kolmannen sektorin vanhuspalveluissa. Vapaaehtoistyö näyttää järjestöjen pääomana, kuten esimerkiksi Riitta Mykkänen-Hänninen (2007, 16) on todennut. Käsitteistö sisälsi käsitteitä muutoksesta koskien vapaaehtoisten sitoutuneisuutta. Usealla haastateltavalla oli käsitys siitä, että vapaaehtoistyön

keikkaluonteisuus tulee jatkossa lisääntymään. Haastateltavien mielestä varsinkin nuorten nopeasti muuttuvat elämäntilanteet sekä työelämän kausiluonteisuus olivat suurimpia syitä tälle kehitykselle. Käsittekatgoria arvomaailma pitää sisällään käsityksiä kolmannen sektorin luonteesta, joita haastateltavat kuvailivat ihmisläheiseksi, kiireettömäksi, läheiseksi ja lämpöiseksi. Näen, että vapaaehtoisten työpanos on edellytys tällaisen arvomaailman olemassa ololle. Haastateltavat tekivät selvän eron oman toimintansa ja julkisen ja yksityisen sektorin toiminnan välille. Käsitykset kolmannen sektorin toiminnasta olivat huomattavasti positiivisempia kuin käsitykset julkisesta ja yksityisestä sektorista.

Jos peilaa käsityksiä hyvinvointiyhteiskunnasta ja käsityksiä vapaaehtoistyöstä keskenään, näyttäytyy siinä jännite, sillä käsitykset hyvinvointiyhteiskunnasta sisälsivät ajatuksia siitä, kuinka julkisen sektorin on etsittävä säästöjä ja tehtävä supistuksia. Vapaaehtoistyön nähtiin osaltaan toimivan toiminnan rikastuttajana, mutta toisaalta myös toiminnan täydentäjänä, eli vapaaehtoistyö joissakin tapauksissa paikkasi joko kunnan tuottaman vanhuspalvelun puutteita esimerkiksi kotipalvelussa tai toi kolmannen sektorin vanhuspalveluun sitä inhimillistä lisää, jota ammattilaiset eivät ehdi muitten työtehtävien lomassa tarjoamaan. Kuitenkin haastatelluilla oli käsityksiä siitä, että vapaaehtoiset tulevat tulevaisuudessa tekemään vapaaehtoistyötä entistä keikkaluontoisemmin ja aineistosta tuli ilmi myös käsityksiä siitä, kuinka vapaaehtoistyöllä ei voida vastata vaativiin avun tarpeisiin eikä vapaaehtoistyöntekijöitä voida velvoittaa tekemäänsä työhön. Tulosten valossa kolmannelta sektorilta odotetaan entistä enemmän, mutta samalla yhä harvempi vapaaehtoinen pystyy tulevaisuudessa sitoutumaan pitkiksi ajoiksi toimintaan, joka on muuttunut entistä vaativammaksi.

Tehdessäni tätä kirjoitustyötä olen pohtinut paljon vapaaehtoisuuteen liittyvää moninaisuutta ja sen mukanaan tuomia tutkimusmahdollisuuksia. Vapaaehtoisuuteen liittyy monia kiinnostavia näkökulmia, kuten vapaaehtoisten motiivit, sitoutuneisuus ja esimerkiksi vapaaehtoisten tyytyväisyys vapaaehtoistyöhön. Vapaaehtoisuus pitää sisällään erilaisia vapaaehtoisuuden muotoja, kuten vertaistuki, joka on oma osa-alueensa vapaaehtoisuuden sisällä. Tutkimalla vapaaehtoisten tyytyväisyyttä vapaaehtoistyöhön ja samalla heidän sitoutuneisuuttaan saataisiin tärkeää tietoa tulevaisuutta varten, kun vapaaehtoistyön varaan nojataan yhä enemmän

sosiaalipalveluissa, mutta vapaaehtoisuuden kausiluonteisuus lisääntyy. Tuo lisääntynyt vapaaehtoistyön tarve ja vapaaehtoistyöntekijöiden kausiluonteinen sitoutuminen tulee mahdollisesti olemaan tulevaisuuden vapaaehtoistyön suuri haaste.

Vanhuspalveluiden osalta avuntarvitsijoiden määrä ei ole vähenemässä, vaan päinvastoin nousemassa. Kunnan palvelutarjonta ei tutkimusaineiston perusteella ole riittävä, jolloin ihmiset joutuvat kunnallisen avun sijaan etsimään apua muualta. Käytännössä apua haetaan vapaaehtoistyöstä tai omasta lähipiiristä. Palvelujen huonontuminen näkyy aineiston perusteella vahvasti myös asiakaskunnan muutoksessa. Entistä huonokuntoisemmat vanhukset asuvat kotonaan kotipalvelun avulla ja entistä huonokuntoisempina vanhukset siirtyvät palveluasumisen piiriin.

Aineistoni perusteella näyttäisi siltä, että vastuu vanhusten hoivasta jää pitkälti vapaaehtoistyöntekijöille. Tämä ei toki ole mustavalkoista ja varmasti hoiva-alan ammattilaiset tarjoavat hoivaa hoidon ohessa, mutta suoranainen seuranpito, kulttuuri sekä ulkoiluapu tapahtuvat vapaaehtoisten toimesta. Uskallan väittää, että vanhusten fyysisten tarpeiden tyydyttämisestä vastaavat kunnat, mutta psyykkisen ja sosiaalisen avun monet vanhukset saavat joko vapaaehtoisilta tai omilta läheisverkostoiltaan. Vapaaehtoistyön merkitys kolmannen sektorin vanhuspalveluissa on mittaamattoman arvokas. Kaikki voimme kuvitella mitä käytännössä tarkoittaisi, jos Mummon Kammarin sadat vapaaehtoiset päättäisivät jättää vapaaehtoisen tehtävät tekemättä. Se tarkoittaisi monen vanhuksen arjen tason romahtamista.

Hyvinvointivaltio ja hyvinvointiyhteiskunta ja näiden termien keskinäinen jännite on mielenkiintoinen aihealue. Omassa tutkimuksessani otin tämän diskurssin osaksi teoriaa ja tutkimuksen taustaa, mutta olisi mahdollista tehdä tutkimusta keskittyen täysin tähän diskurssiin. Oma tutkimusaiheeni lähtikin liikkeelle juuri tästä hyvinvointivaltion ja hyvinvointiyhteiskunnan tematiikasta ja hoivan vastuusta ja vastuun jakautumisesta. Suomessa on tehty paljon hoivatutkimusta. Oma tutkimukseni pohjasi hyvinvointivaltion muutokseen ja vapaaehtoisuuteen ja kehyksenä toimi vanhusten hoiva kolmannen sektorin näkökulmasta. Aihe oli mielenkiintoinen, vaikka päädyinkin melko kauaksi siitä, mikä minua alkujaan kiinnosti; hyvinvointivaltion muutos ja vastuun jakautuminen yhteiskunnassa. Syy siihen miksi näin kävi, johtunee siitä, että lähdin tutkimaan mielenkiintoista aihealuetta siten, miten sen ajattelin olevan

yksinkertaisinta: tekemällä haastattelututkimuksen. Hyvinvointivaltion muutos ja vastuun jakautuminen yhteiskunnassa ovat isoja teoreettisia kokonaisuuksia, joiden tutkiminen itsessään ei ole gradun kokoluokkaan istuva tutkimusaihe. Käsittelin kuitenkin aihetta tietystä näkökulmasta ja olen siitä tyytyväinen.

Oma tutkimukseni käsittää useita teoreettisia aihealueita: kolmas sektori, hoiva, hyvinvointivaltio/hyvinvointiyhteiskunta ja vapaaehtoistyö. Koen, että tutkimukseni on katsaus mielenkiintoiseen ja laajaan aiheeseen, jota voisi tutkia monesta eri näkökulmasta. Toivon, että tekstini valottaa sitä todellisuutta, mitä kolmannen sektorin työntekijät vanhuspalveluissa kohtaavat. Samaisella kaavalla olisi mahdollista tutkia vapaaehtoisten käsityksiä omasta työstään tai hoivapalveluita tarvitsevien vanhusten käsityksiä saamastaan hoivasta, on se sitten omaisten, ammattilaisten tai vapaaehtoisten harjoittamaa hoivaa.

Lähteet

Aaltio, Elina (2013) Hyvinvoinnin uusi järjestys. Helsinki: Gaudeamus.

Anttonen, Anneli & Häikiö, Liisa & Valokivi, Heli (2012) Vastuu, valinta ja osallistuminen sosiaalipalveluissa: vanhushoivapolitiikan muutos ja arkinen hoivavastuu. Teoksessa Anneli Anttonen & Arto Haveri & Juhani Lehto & Hannele Palukka (toim.) Julkisen ja yksityisen rajalla. Tampere. Tampere University Press.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2011) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino.

Anttonen, Anneli & Sointu, Liisa (2006) Hoivapolitiikka muutoksessa. Julkinen vastuu pienten lasten ja ikääntyneiden hoivasta 12:ssa Euroopan maassa. Helsinki. Stakes.

Anttonen, Anneli (2009) Hoivan yhteiskunnallistuminen ja politisoituminen. Teoksessa Anneli Anttonen & Heli Valokivi & Minna Zechner (toim.) Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki. Tampere. Vastapaino.

Cohen, Louis & Manion, Lawrence & Morrison, Keith (2007) Research methods in education. London. Routledge.

Grönlund, Henrietta (2013) Arvot nuorten aikuisten vapaaehtoistoiminnassa. Aikuiskasvatus 33(1). 28–37.

Harju, Aaro (2016) Kansalaisyhteiskunta.

<http://www.kansalaisyhteiskunta.fi/kansalaisyhteiskunta> Viitattu 16.10.2016

Harju, Aaro (2003) Yhteisellä asialla. Kansalaistoiminta ja sen haasteet. Vantaa. Kansanvalistusseura.

Harvey, David (2005) *Brief History of Neoliberalism*. New York. Oxford University Press.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2011) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki. Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sinikka & Remes, Pirkko & Sajavaara Paula (2011) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hokkanen, Laura & Pirinen, Johanna & Kuitunen, Hanna (2014) *Vapaaehtoistyö, kansalaisjärjestöt ja hyvinvointipalvelujen kehittäminen Etelä-Savossa – Esiselvitys*. Mikkelin Ammattikorkeakoulu.

Huusko, Mira & Paloniemi, Susanna (2006) *Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä*. *Kasvatus* 37(2), 162–173.

Julkunen, Raija (2006) *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki. Stakes.

Jutila, Merja (2011) *Narrowing of Public Responsibility in Finland, 1990–2010*. *Social Policy & Administration* (45)2, 194–205.

Jylhä, Marja (2014) *Vanhuspalvelulain muutoksen ihmettelyä*. *Gerontologia* 4/2014, 266–268.

Katajamäki, Hannu (2011) *Paikallisyhteisöjen Suomi*. *Tiedepolitiikka* 36(3). 52–54.

Kröger, Teppo (2009) *Hoivapolitiikan rajanvetoja*. Teoksessa Anneli Anttonen, Heli Valokivi & Minna Zechner (toim.) *Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki*. Tampere. Vastapaino

Koskiahho, Briitta (2008) *Hyvinvointipalveluiden tavaratalossa*. Tampere. Vastapaino

Koskiahho, Briitta (2001) Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino, 15–40.

Kumpula, Kristiina (2008) Vapaaehtoiset arvoyhteisönä. Tiedepolitiikka 33(4). 45–49.

Kuronen, Tanja (2015) Hoivapommin purkajat. Helsinki. Gaudeamus.

Laitila, Minna & Nikkonen, Merja & Pietilä, Anna-Maija (2012) Fenomenografinen lähestymistapa hoitotieteellisessä tutkimuksessa: asiakkaiden käsityksiä osallisuudesta mielenterveys- ja päihdetyössä. Hoitotiede 24(4), 258–270.

Lehto, Juhani & Anttonen, Anneli & Haveri, Arto & Palukka, Hannele (2012) Julkisen palvelun muutos tutkimuksen kohteena. Teoksessa Anneli, Anttonen & Arto, Haveri & Juhani, Lehto & Hannele, Palukka (toim.) Julkisen ja yksityisen rajalla: Julkisen palvelun muutos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 11–16.

Luoma, Kalevi & Rätty, Tarmo & Moisio, Antti & Parkkinen, Pekka & Vaarama, Marja & Mäkinen, Erkki (2003) Ikääntyvän väestön taloudelliset vaikutukset. Sitra. Helsinki

Marjovuori, Ari (2014) Vapaaehtoistyön ytimessä. Järjestömuotoinen vapaaehtoistyö sosiaalisten representaatioiden näkökulmasta. Helsinki. Unigrafia.

Murto, Lasse (2003) Sosiaali- ja terveysjärjestöt hyvinvointipalvelujen tuottajina. Teoksessa Jorma, Niemelä & Virpi, Dufva (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhannella. (2003) Jyväskylä. PS-kustannut. 64–85.

Mykkänen-Hänninen, Riitta (2007) Vapaaehtoistyön rajapinnoilla. Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia.

Möttönen, Sakari & Niemelä, Jorma (2008) Kunnan ja kolmannen sektorin innovatiivinen yhteistyö – esimerkkinä sosiaalinen säätiö. Teoksessa Juho, Saari (toim.) Sosiaaliset innovaatiot ja hyvinvointivaltion muutos. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 216–252.

Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (2005) Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa Marianne, Nylund & Anne Birgitta, Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere. Vastapaino.

Ojanen, Miia (2009) Ansio-, hoiva- ja vapaaehtoistyön yhdistäminen. Teoksessa Pekka, Koistinen (toim.) Työn hiipuvat rajat. Tutkielmia palkkatyön, hoivan ja vapaaehtoistyön muuttuvista suhteista. Helsinki. Tilastokeskus. 73–83.

Patomäki, Heikki (2015) Uusliberalismi Suomessa. Helsinki. Werner Söderström Osakeyhtiö.

Pessi, Anne Birgitta & Oravasaari, Tomi (2010) Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä. Tutkimus RAY:n avustamien sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistoiminnasta. Helsinki. Yliopistopaino.

Pihlainen, Aira (2000) Hyvä, ihanteellisuus ja epäitsekkyyys arvo- ja arvostuskäsityksinä terveydenhuollon koulutuksessa ja työelämässä. Tampere. Tampereen yliopisto.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokangas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Anni, Pehkonen & Marja, Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä. PS-kustannus. 235–273.

Ruohonen, Marita (2003) Järjestöt vapaaehtoistoiminnan areenoina ja mahdollistajina. Teoksessa Jorma, Niemelä & Virpi, Dufva (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Jyväskylä. Ps-kustannus, 40–55.

Rissanen, Riitta (2006) Fenomenografia. Luku 5.1. kokonaisuudesta Anita Saaranen-Kauppinen & Anna Puusniekka (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 11.4.2014.)

Rissanen, Riitta (2003) Työelämälähtöinen opinnäytetyö oppimisen kontekstina : fenomenografisia näkökulmia tradenomin opinnäytetyöhön. Tampere. Tampereen yliopisto.

Seppänen, Marjaana (2006) Gerontologinen sosiaalityö. Helsinki. Yliopistopaino.

Sipola, Simo (2015) Rahavallan jäljet. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Teos.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu (2013) Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Helsinki.

Särkelä, Riitta & Vuorinen, Marja & Peltosalmi, Juha (2005) Sosiaali- ja terveysjärjestöjen mahdollisuudet palveluiden ja tuen tuottamisessa. Helsinki. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Tenkanen, Raija (2007) Sosiaalityö ja kotona asuvien vanhusten ongelmat. Teoksessa Marjaana, Seppänen & Antti, Karisto & Teppo, Gröger (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä. PS-kustannus. 181–192.

Toikko, Timo (2012) Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat. Tampere. Tampereen yliopistopaino Oy.

Virkki, Tuija & Vartiainen, Anssi & Kettunen, Pekka & Heinämäki, Liisa (2011) Sosiaalipalvelut muutoksessa. Kuntalaisten ja henkilöstön näkemyksiä Parasuudistuksessa. Helsinki. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Ylä-Outinen, Tuulikki (2012) Ikäihmisten arki – Kotona asuvien ja palvelutaloon muuttaneiden ikäihmisten kertomuksia jokapäiväisestä elämästä. Kuopio. Itä-Suomen Yliopisto.

Young, Anne Birgitta (2005) Tutkimustyökaluja vapaaehtoismotivaation mysteeriiin. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere. Vastapaino.

Uski, Terhi & Jussila, Iiro & Kotonen, Ulla (2007) Kunnallisten hyvinvointipalveluiden tuottaminen: Organisaatiotyyppien etuja ja haasteita. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 35(2), 128–146.

Valtioneuvoston viestintäosasto (2016) Hallitus sopi julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2017–2020. Helsinki. Valtioneuvosto. <http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/10616/hallitus-sopi-julkisen-talouden-suunnitelmasta-vuosille-2017-2020> (viitattu 30.10.2016)

LIITE 1: HAASTATTELURUNKO

YHTEISKUNNAN MUUTOKSESTA

- Millaisia käsityksiä sinulla on hyvinvointiyhteiskunnan muutosten vaikutuksesta teidän toimintanne?
 - o määrärahoja ja palveluita leikataan, onko teillä paineita paikata puutteita?
 - o ostaako kunta teidän palveluita? onko tässä tapahtunut muutoksia
 - o oletko huomannut omassa työssäsi hyv.voint.pol. muutosten vaikutusta?
- Mitkä seikat mielestäsi vaikuttavat teidän tuottamien palveluiden kysyntään?
 - o mikä lisää, mikä vähentää?
 - o mistä teidän tuottamien palveluiden tarve syntyy?
- Jos vertaat julkisiin hyvinvointipalveluihin, niin millaista teidän toimintanne on?
 - o miellätkö sen liiketoiminnaksi vai joksikin muuksi?
- Millaiseksi kuvittelet järjestösi toiminnan tulevaisuudessa? esim. 5 – 10 vuoden kuluttua?

VAPAAEHTOISTYÖSTÄ

- Millainen merkitys vapaaehtoistyöntekijöillä on toimintanne kannalta? Ovatko vapaaehtoiset kilpailuetu?
- Mitä ajattelet vapaaehtoistyöstä?
- Mitä ajattelet vapaaehtoisista toiminnassanne? Mikä on positiivista, mikä negatiivista?
- Mitä käsityksiä sinulla on vapaaehtoisina toimivien motiiveista?